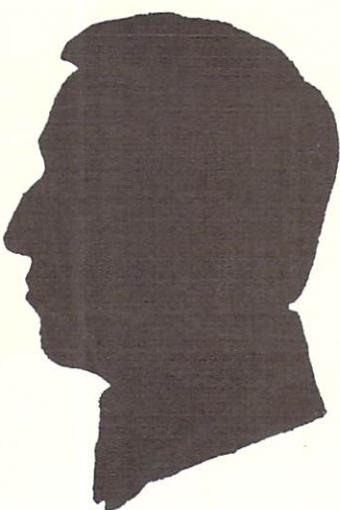

Микола СТЕПАНЕНКО

Стеценко

У 100-ліття народження
сл. п. Симона Петлюри

ПРЕЗИДЕНТА

Української Народної Республіки

MYKOLA STEPANENKO

Symon Petlura

National Hero

Of Ukraine

President Of The Ukrainian National Republic

ВИДАВНИЦТВО "УКРАЇНА"

"Ukraina" Publishing House

1 9 7 9

Микола СТЕПАНЕНКО

“ЖИВА ЛЕГЕНДА ДАЛЬШОЇ НАШОЇ БОРОТЬБИ”.

СТАТТІ, ПРОМОВИ, РОЗВІДКИ

ДРУКУЄТЬСЯ ЗА ПОРОЗУМІННЯМ З УММАН
І ІНСТИТУТОМ СИМОНА ПЕТЛЮРИ

ВИДАНО НА КОШТИ МЕЦЕНАТІВ
БРАТСТВА ДЕРЖАВНИКІВ - САМОСТІЙНИКІВ
– ПОСЛІДОВНИКІВ СИМОНА ПЕТЛЮРИ

ВАШИНГТОН - ФІЛЯДЕЛФІЯ

*SON EXCELLENCE MONSIEUR LE PRESIDENT
DU DIRECTOIRE DE LA RÉPUBLIQUE
DEMOCRATIQUE UKRAINIENNE*

*HIS EXCELLENCY MR. PRESIDENT
OF THE DIRECTORY OF THE UKRAINIAN
DEMOCRATIC REPUBLIC*

*SEINE EXCELLENZ HERR PRESIDENT
DES DIRECTORIUMS DER UKRAINISCHEN
VOLKS REPUBLIK*

*ЙОГО ЕКСЦЕЛЕНЦІЯ ПАН ПРЕЗИДЕНТ
ДИРЕКТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ
НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ*

Президенти УНР:

Степан Витвицький

1879

Андрій Лівицький

1979

ген. О. Удовиченко

Віцепрезидент

Микола Лівицький
Президент УНР

У ВЕЛИКІ РІЧНИЦІ

ЗВЕРНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ЦЕНТРУ УНР В ЕКЗИЛІ

22 січня 1979-го року минає 61 рік від часу, коли український нарід устами свого представництва — Української Центральної Ради — проголосив свій ІУ Універсал про те, що на Богом даній йому землі створена Українська Народна Республіка стає вільною, ні від нікого незалежною, самостійною і суверенною.

ІУ-ий Універсал — це апогей політично-державної емасипації України. Українська Центральна Рада заявила, в оперти на національний принцип новітньої демократії, що влада в Україні належить тільки до її народу. Кожен український патріот і кожна патріотка повинні гордитися тим конституційним актом, на основі якого Українська Народна Республіка зайняла достойне місце в плеяді вільних держав.

Рік пізніше, 22-го січня 1919 року, себто 60 років тому, український нарід здобувся на остаточне оформлення другого державного акту, що відбивав в собі довгови-ношувану тугу за територіальною єдністю — він проголосив устами Директорії Української Народної Республіки соборність — злуку українських земель, що й затвердив Трудовий Конгрес, який складався з представників нашої східної і західної території.

Державна воля українського народу вільно, мимо всіх випробувань і замішань революційного і воєнного часу, виявлена в тих актах, зобов'язує морально і правно усі чинні сили до боротьби за її цілковите зреалізування. Жодна з них — жодна течія, ніякий рух, партія чи організація в українському громадянстві — не може, не узурпуючи суверенних прав народу, скерувати свою діяльність, або зусилля, на створення умов, що в будь-який спосіб перешкоджали б здійсненню цих уже визначених українським народом зasad його національного буття-державної самостійності, соборності, народовладності.

Стисло з державним ставанням українського народу в новій його історії, з його боротьбою за вдереждання Української Народної Республіки, та її відновлення на рідних землях, є зв'язана постать Симона Петлюри, який в зударі двох революцій — московської (поневолення) і української (визволення) був підступно вбитий на вулиці Расін в Парижі 1926-го року. Рівно сто літ минає із часу, коли він прийшов на світ. Відзначити особливо цю велику річницю, вглибитися нам усім в ті світлі ідеї, для яких жив, за які боровся і вмер Симон Петлюра, належить до обов'язку кожної української людини, без огляду на її територіальне походження, віроісповідання, світоглядове спрямування, чи партійну принадлежність. Петлюра, що очолював українську національну революцію та державу, що пріоритет державності ставив над партійною, загально-національні інтереси над клясовими і груповими, — заслуговує на те, щоб 1979 рік став для нас, українців, Його роком.

Тому Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі проголошує оцим 1979-ий рік РОКОМ СИМОНА ПЕТЛЮРИ та закликає усе українське громадянство, на усіх просторах його поселення, відзначити організовано цю ВЕЛИКУ ДАТУ.

Під знаком цієї великої дати вілбудеться також в кінці травня цього року 8-ма Сесія Української Національної Ради. З нею ми зв'язуємо також надії на можливість збільшеної концентрації українських самостійницьких і конструктивних сил на базі Державного Центру УНР в екзилі та закликаємо усе українське суспільство підтримати його морально і матеріально. Хай не бракує ні одного із нас, щоби в ці дні української натури стояв остеронь наших національних потреб. Хай кожний із нас дасть частку до наближення Великої Дня для поневоленої сьогодні, але непокореної України!

За Державний Центр Української Народної Республіки
в екзилі:

Микола Лівицький і Микола Степаненко,
Президент і Віцепрезидент Української Народної
Республіки.

Теофіль Леонтій, Голова Уряду УНРеспубліки,
Антін Мельник і Володимир Біляїв,
Заступники Голови Уряду,
С. Букшована, В. Федорончук, М. Липовецький,
ген.хор. К. Мандзенко, Я. Рудницький,
Г. Ткаченко, А. Широкостеп — члени Уряду.

Іван Багряний
Віцепрезидент

" Ж И В А Л Е Г Е Н Д А "

(Доповідь 26-го вересня, 1976 р. в Нью Йорку)

Щоб вияскравити свою головну тему, — велич Симона Петлюри й панічний страх його ворогів, вдамося до невеликого літературно-критичного відступу.

Недавно вийшла з друку ("підписана до друку", тобто процензурена, була 10 жовтня 1975 року) збірка нарисів, памфлетів, оповідань і віршів 47 советських письменників різних поколінь, почавши від Павла Тичини, через Ярослава Галана, Дмитра Павличка, Ярослава Братуна, й кінчиши якими Подчекаєвими та Фьодоровими, під вимовним для естетичних приписів соціалістичного реалізму заголовком: "Іудине поріддя". Зредагував її "кандидат філологічних наук" Микола Дубина (як говориться: "номен омен"), а упорядкував В.П.Чудний. На трьох сотнях сторінок вміщено стільки злоби й жовчі проти українських націоналістів, що не можна не погодитися з тією Дубиною, яка написала передмову й перестрашено призналася: "Недарма на ХХІУ з"їзді КПСС відмічалось, що боротьба проти націоналізму (не проти московського великодержавного шовінізму! — М.С.) є таким же важливим і актуальним завданням, як і боротьба з антикомунізмом, "правим" і "лівим" ревізіонізмом". Отруйні жала пропагандистичних рептилій звернені проти..., як там написано, "годованців світової реакції— петлюрівців, гетьманців, бандерівців та інших (найманців капіталу..."). Ім"я Симона Петлюри й петлюрівців названо принайменше тридцять разів, майже на кожній десятій сторінці. А вже мабуть найбільше хотілось цим "гуманістам" досолити Владиці Митрополитові Мстиславові, про якого сказано, "що замолоду служив петлюрівським офіцером", дододжав "рідному дядькові, Симону Петлюрі" і т.д. і т.п.

Перед підписанням у Гельсінках в грудні 1975 р. конвенції європейської наради в справах безпеки, співробітництва і миру на тому континенті в так званому "красному письменстві" (може красному від крові?) найпередовішого методу "соціалістичного реалізму" можна було вичитати під адресою українських націоналістів стільки розбишацьких погроз і лайливих окреслень, що мабуть би вистачило встелити ними ціле пекельне дно. Однак те, що виписане в цій згаданій вище книжині вже після Гельсінок (навіть без порівняння з їхньою щоденною практикою над політичними в"язнями всіх концтаборів і ізоляторів), не можна інакше назвати як канібалським гуманізмом. Тільки послухаймо "поета" Олексу Новицького:

Та жаль, ми вас не всіх побили,
Продажних, хтивих і тупих,
В Дніпрі ревучому втопили,
На превеликий жаль, не всіх.

(Стор.50)

Московські комуністи і їхні малоросійські помагачі без силі боротися

з незищеними національно-визвольними ідеями, як це вимовно доказують події нашого національного відродження 60-х років, усіблені нескоренними Валентином Морозом, В'ячеславом Чорноволом, Василем Стусем і тисячами інших "одержимих". То ж для кремлівських заправил і їхніх здегенерованих "нацменів" типу цитованого вище Олекси Новицького існує тільки один вид боротьби: садистичні катування, "психушки", "тюремні мури" й заполярні катоги та безоглядні вбивства. Вбивства цілих народів і племен. Вбивства невинних людей і народних провідників.

1976 рік міг би бути окрасою принайменше цієї останньої четверті нашого віку, якщо не цілого двадцятого століття. Скільки гарних і радісних ювілеїв і річниць, короною яких є Двохсотліття З'єднаних Стейтів Америки! Але Москва й Московщина здається не примирилися б із своїм існуванням, якби вони постійно не затъмарювали обріїв і не несли нещастя, кровопролить, страху, розбою і неволі. І от, — як не прикро й неболяче про це говорити, але у веселкову гірлянду визначних кількадесятлітніх і столітніх роковин впілелися дві чорних дати убивства Народу і Людини, заподіяного московською "тюром народів": століття Емського Указу і 50-тиліття підступного замаху на Голову Української Народної Республіки і Головного Отамана її Збройних Сил — Симона Петлюру. Ледве чи й сам Сатана мігби вибрати для здійснення цих нелюдських злочинів місяць пробудження й квітіння природи, місяць краси й величі, місяць сподівань на здійснення наших найзатаєніших мрій і поривів — травень, що став для нашого народу місяцем глибокого смутку. Обидва диявольські злочини були націлені в душу народу.

За невеликих вісім десятиліть після появи "Енеїди" Котляревського, написаної в місті нашої найбільшої національної трагедії — в Полтаві, за тих вісім десятиліть бурхливого національного відродження, коли було покладено тривалі основи для розвитку новітньої української літературної мови й відрубно оригінальної літератури, театру, музики й образотворчого мистецтва та власної освіти й науки, за тих коротких вісім десятиліть українська культура пройшла великий і тернистий шлях підготови до виходу на світові вершини. Цей вулканічний вибух українського творчого духа, позначений іменами велетнів загальнолюдського виміру — імена М.Максимовича, М.Костомарова, П.Куліша, Т.Шевченка, М.Лисенка й інших українських просвітителів, досмертно перелякав захланну, деспотичну й людоненависницьку Москву, яка ще 1863 року горезвісним Валуевським указом винесла вирок мові й літературі нашого багатомільйонового народу. В додаток до Валуевського Емського указу нищив нашу едину зброю — слово, поставлене на сторожі народу, забороняючи друкування книжок, журналів і газет, проповідування рідною мовою в Церквах, навчання матірною мовою дітей у школах, виготовлення музичних нот з українськими словами й інсценізування драматичних творів. Це було брутальне вбивство народу й пониження його до ролі погною й тягла для захланного північного сусіда-кочівника. Це була дика помста Московії за українське самостійництво гетьмана Мазепи й мазепинців. Це було вираховане й безоглядне придущення та

викорінення культурницьких основ для національно-політичного самовиявлення й державного усамостійнення.

Та хоч заборони й переслідування на якийсь час припиняють і утруднюють назверхній вияв національного розвитку, справді великий, свідомий свого історичного покликання і творчо безсмертний народ уди таких лихоліть загартовує свої почуття національної гордості, збуджує й підносить інстинкт самообереження й спрямовує національну енергію в потаємні склони, які знову і знову вибухають із вулканічною силою. Логічно ю відповідю на Валуевські й Емські укази етноциду, тобто народовбивства, була невтомна праця наших літературних і політичних діячів поза межами московської "тюрми народів", на Західно-Українських Землях, революційна діяльність народовців, хвиля селянських заворушень і повстань, а потім – на початку ХХ-го століття – виріст і кристалізація політичних рухів і організацій українського самостійництва. Заголовними іменами цього після-Валуевського і після-Емського періоду заглади й реоресії були Микола Кибальчич, Павло Градовський, Михайло Драгоманів, Михайло Павлик, Іван Франко, Леся Українка, Сергій Єфремов, Михайло Грушевський, Володимир Антонович, Євген Чикаленко, Борис Грінченко, Олександер Кониський, Микола Міхновський і багато інших діячів, які підготували прихід Великої Національної Революції. Але найяскравішою, найбільш послідовною, найбільш самопосвятою особистістю того підготовленого й подальшого періоду віднови Української Самостійності і Соборної Держави, уособленням новітнього мазепинства став Симон Петлюра. Його, як і батька українського національного відродження – Івана Котляревського, дали нам місце найтяжчої національної трагедії – місто Полтава.

Слово, заборонене й знеславлене Валуевим й московськими царями та сатрапами, що його поставив полум'яний Пророк на сторожі біля свого народу, слово – меч і "едину зброю" Лесі Українки, слово – "правдиву іскру Прометея" великого Каменяра, це всенеперемагаюче слово Правди взяв собі на озброєння великий народолюбець і справжній Лицар Симон Петлюра разом із славною плеядою безсмертних предтеч Революції. Та не лише слово журналіста й публіциста і *символічний* лицарський меч, – але й зовсім реальну козацьку шаблю, рушницю, багнет і скоростріл воїна й полководця – Симон Петлюра брав благоговійно до рук як найвищий Божий дар і першопочаток у боротьбі за волю і справедливість. А як приходила зміна часу, обставин, покликання і обов'язків, Він змінив їх, беручись за одне чи за друге, але неzmінно й завжди з почуттям великої відповідальності й неухильного приречення. Це дуже влучно висловила Наталя Лівицька-Холодна у своєму чудовому спогаді "За що?", опублікованому в травневому числі "Українського православного слова" за 1976 рік. Вона писала: "Він не заламався під громами й блискавками, а, змінивши перо на рушницю, став на чолі українських збройних змагань за волю. З професійного журналіста і громадського діяча виріс Національний Вождь, організатор ще розхристаної, розбурханої української стихії ...

В голоді й у холоді, змінивши на еміграції рушницю на перо, знов, уже

цим пером організовує розбиті ряди борців, картає слабодухих, підбадьорює, запалює до майбутніх змагань. Бо ж саме для цих майбутніх змагань Він не скапітулював, не піддався ворогові, а вивів на еміграцію і Уряд і Армію Української Народної Республіки. Він твердо вірить, що, як той новітній Мойсей, Він поведе свій народ, рештки своєї розбитої, але нескореної Армії і свій Уряд до Землі Обітованої, до звільненої України."

Підступний злочин людиновбивства, заподіяний 50 років тому червоною від крові мільйонів невинних людей комуністичною Москвою в Парижі на вулиці Расіна, був націлений у душу народу і був лише повторенням терористичних діянь вінценосних московських тиранів-самодержців. Мета була таж сама: убити слово Правди – Божий дар і першопочаток, гасло до продовження й завершення боротьби за волю і справедливість, символ українських самостійницьких національно-державних прагнень і дороговказ. Мета їх була разом із знищеннем культурно-творчих сил в Україні, які неминуче підготовляли виріст і зміцнення самостійницького політичного руху в новітній кольонії московської імперії, обезголовити, поділити й витонкати поодинці носіїв національної ідеї й акумуляторів національної енергії поза межами "тюрми народів" – у Західніх Українських Землях і на еміграції.

Але всякі репресії, в тому числі й масові вбивства чи підступні вбивства з-за рогу, заслання на неминучу загибель у сибірських тaborах смерті, винищенння політичним голодомором, розстріли й мордування в казематах таємної поліції, затроювання хемікаліями у "іксихушках", посилення беззбройних "трофейників" на кулеметний вогонь передової лінії ворога або СМЕРШівський постріл у потиличо, – всякі і найбільш винукані переслідування та методи гноблення породжують стократні відплатні дії з боку поневоленого народу. А на місце поляглих лицарів приходять сотні і тисячі нових герой-борців, які із зневагою до смерті відновідають тиранам словами співця із "Давньої казки" Лесі Українки:

"Вловиш нас сьогодні десять,
Завтра двадцять знов настане!
Нас таки чимале військо,
Маєм свого отамана,
Він у нас одважний лицар!"

Трагічна загибель "одважного лицаря" Симона Петлюри 50 років тому, як і героїчна смерть патріотичних оборонців Києва під Крутами, як і на йвища жертва геройів Базару, як і самопосвята сотень і тисяч знаних і невідомих козаків та старшин українських армій зродили, підсилили й унапрямили українську національно-визвольну боротьбу останнього шістдесятліття й дали прийдешнім поколінням немеркнучі у віках приклади до наслідування. Справдилися пророчі слова академіка Кориша, сказані про Симона Петлюру в роки Першої світової війни, – "Він з породи вождів, людина з того тіста, що колись у старовину закладали династії, а в наш демократичний час стають національними героями." Цю новітню династію воїнів і будівничих Української Самостійної і Соборної Держави, самовідречених національних геройів, почали називати петлюрівцями. "Так називав

нас ворог, – згадує Наталя Холодна-Лівицька, – але ми з гордістю прийняли це ім'я і несли його через усі поразки, невдачі, нещастя і злідні, які прийшли пізніше." Петлюрівці стали мазепинцями новітніх часів, а націоналісти, дисиденти, шестидесятники й одержимі – мазепинцями й петлюрівцями останніх десятиліть. Українська Народна Республіка – найдосконаліший і праведною кров"ю тисячів найінших синів України освячений національно-державний твір – і Симон Петлюра тут і там стали синонімами й гаслом, довкола якого, за власними словами Головного Отамана, "об"єдналися всі справді активні сили нації в її боротьбі за незалежність."

"Тільки в моральній атмосфері, утвореній тією боротьбою, могли з"явитися світлі постаті поляглих, тільки на цьому ґрунті могла: зродитися жива легенда дальшої нашої боротьби, що живе невмирущо в душі нації і ферментує її сили на нові виступи." – ці думки Симона Петлюри, написані в статті "Пам"яті поляглих", що була опублікована за чотири місяці до його трагічної загибелі в журналі "Тризуб", можна повністю повторити, роздумуючи над якостями його характеру і роллю його постаті в нашій національно-визвольній боротьбі останнього півстоліття.

Навколо Його імені, як навколо гасла, справді об"єдналися всі "активні сили нації в її боротьбі за незалежність." Він справді став "живою легендою дальшої нашої боротьби, що живе невмирущо в душі нації і ферментує її сили на нові виступи." Державно-політична концепція Симона Петлюри, петлюрівців доби Української Народної Республіки і їхніх спадкоємців та продовжувачів є гранично чіткою і ясною: безкомпромісова боротьба проти московсько-комуністичних окупантів за докорінне зруйнування червоної рабовласницької імперії і відновлення Української Народної Республіки. Ця концепція породила масовий і дійсно всенародній повстанський рух 20-х років, уосіблений у епопеї Холодного Яру. Ця концепція й ім'я Симона Петлюри надихнули силою, завзяттям і витривалістю творців Української Автокефальної Православної Церкви в 1921 році і діячів українського культурного відродження, центром якого стала насамперед Всеукраїнська Академія Наук в 1923-29 роках. Ця концепція стала основою політичної програми Спілки Визволення України і Спілки Української Молоді, керованих колишнім Прем'єр-міністром УНР Володимиrom Чехівським і двома членами Уряду УНР – Сергієм Ефремовим, який став відновідником Симона Петлюри на рідних землях і Андрієм Ніковським. Ця концепція й вікопомні історичні акти 22-х січнів покликали до життя й активної наступальної і відплатної дії Українську Військову Організацію, Організацію Українських Націоналістів і героїчне революційне підпілля. Ця концепція підготовила проголошення вільної Карпатської України і створення славної Карпатської Січі. Ця концепція лежала в змісті і чергневих актів 1941 року, в започаткуванні партизанської боротьби проти всіх окупантів, у відродженні нашого новітнього війська у формі Української Повстанської Армії й Дивізії "Галичина", що стала основою Української Національної Армії та у формі численних протикомуністичних формаций і загонів, що діяли в час Другої світової війни. Ця концепція і

всі етапи її здійснення давали натхнення діячам культурного відродження, національної самооборони й спротиву останніх десятиліть. Ця концепція і зокрема широка програма діяльності української спільноти у вільному світі, нарисована Симоном Петлюрою в його брошуру "Сучасна українська еміграція та її завдання", що була видана в таборі інтернованих у Щипорно в 1923 році, стала наріжними каменями оперативної організаційної системи українського самостійництва в діяспорі. Ця концепція і світлі постаті поляглих давали й дать нам пориваючі зразки дійового патріотизму, невтомної праці, жертовності й геройзму.

Переглядаючи пройдений півстолітній шлях без Симона Петлюри й підсумовуючи виконання Його заповітів і програми нашої діяльності в діяспорі, ми з гордістю усвідомлюємо собі як багато непромінальних цінностей і великих звершень здобуто в усіх царинах життя нашої нації. І хоч не здійснено Його найголовнішого заповіту – відновлення Української Самостійності і Соборної Держави, бо за існуючих обставин це не було під силу одному поколінню, все ж ми, зокрема петлюрівський Державний Центр УНР, докладали, докладаємо і докладемо всіх зусиль, щоб українська проблема стала міжнародньою проблемою, щоб вона стала ясною і зрозумілою для світу і щоб приєднати для неї найбільше друзів і прихильників. Одночасно здаємо собі справу і з тих великих недоробленостей, які в цю урочисту хвилину прирікаємо направити для забезпечення остаточної перемоги наших національно-визвольних ідеалів.

Людина біблійних вимірів, Симон Петлюра справді за словами Івана Франка – "Все, що мав у життю, він віддав

Для одної ідеї,
І горів, і яснів, і страждав,
І трудився для неї."

За останнє п'ятдесятиліття зросла й змужніла династія петлюрівців. І вшановуючи пам'ять Симона Петлюри, ми сердечно вітаємо всіх живих і присутніх тут Його однодумців і послідовників – петлюрівців різних етапів і формаций півстолітньої боротьби та в глибокій пошані згадуємо тих, які в нерівнім поєдинку з переважаючим ворогом полягли смертю хоробрих або від бандитської чи зрадницької руки впали на відповідальних становищах при виконанні своїх патріотичних обов'язків. Згадуємо державних мужів, політичних, громадських і культурних діячів, згадуємо полководців, старшин і вояків, згадуємо герой-підпільників, згадуємо закотованих у в'язницях і концентраційних таборах, згадуємо замучених голодом, згадуємо повітніх нескорених і одержимих, які "караються, мучаться, але не каяться"... Митрополит Василь Липківський і Андрей Шептицький, Сергій Єфремов, Михайло Грушевський, Євген Коновалець, Олег Ольжич, Олена Теліга, Д-р А. Волошин, Степан Бандера, Ген. Т. Чуприка, Лев Ребет – це лише деякі з них. "Ім" я ж їм – легіон".

Шляхетна кров Симона Петлюри і цілого Легіону його послідовників – петлюрівців-націоналістів, які полягли за нашу державність, на віки-вічні освятила безкомпромісову й праведну боротьбу українського народу, нерозривно зв'язала славне минуле з героїчним сьогоденням і світлим при-

Йдешим, вона влилася в жили нових поколінь, що стали спадкоємцями величної традиції, вона, як висловився поет-шестидесятник Василь Симоненко, "пульсую і гуде", вона ферментує сили нації "на нові виступи", вона "нагадує про нескінчене", кличе до продовження й завершення розпочатого, до "творчої любові до батьківщини, сторожкості до ворога та помсти за кривди, заподіяні ним". Кожен день дає нам яскраві й промовисті докази цього. Щойно недавно ми прочитали в пресі відважні заяви новітніх петлюрівців-націоналістів Григорія Приходька і Василя Федоренка. Ось що говорить Григорій Приходько – український політичний в"язень: "За останні роки сталося так, що моя особиста доля сплелася з долею моєї нації. Тому, протестуючи проти антиукраїнської політики уряду СРСР, я відмовляюся від советського (союзного) громадянства і *прохаю вважати мене українським націоналістом.*" /Із заяви на четвертій сесії Верховної Ради ССР 17 листопада 1975 року/

Василь Федоренко, також український політичний в"язень, безстрашно заявив: "Ми, український народ, повинні боротися за наші права, за осягнення статусу незалежної держави і за признання наших національних прав. Тільки в такому випадкові український народ зможе осягнути свободу і незалежність... Заявляю, що я докінця залишуся вірним своїм переконанням і буду їм служити до останнього віддиху... Свободу українському народові та його борцям!" /Із заяви на суді над ним 21 березня 1975 р./

В ці урочисті хвилини повторімо й запам'ятаймо назавжди, як батьківське повчання, як святу присягу і як найпростіше висловлену програму нашого життя і чину, ось ці слова Симона Петлюри: "Шлях звільнення кожної нації густо кропиться кров'ю. Нашої – так само. Кров'ю чужою і своєю. Ворожою і рідною. Кров закінчує глибокі процеси національних емоцій, усвідомлень, організаційної праці, ідеологічної творчості, всього того, що нація свідомо і раціонально використовує для ствердження свого права на державне життя. Кров пролита для цієї величної мети не засихає."

Слава Симонові Петлюрі – "живій легенді" – дальнішої нашої боротьби", символові, гаслові й дорожковазові!

Слава лицарям, поляглим за Українську Самостійну і Соборну Державу!

Слава усім героям-борцям, нездоланим мученикам і жертвовим трудівникам, які творчою працею і боротьбою наближають прихід світлого дня відновлення Української Народної Республіки!

Слава Україні!

ПЕТЛЮРА ЯК ЛЮДИНА І ГРОМАДЯНИН

(За біографічними розвідками і спогадами сучасників)

Про виняткову роль Симона Петлюри у формуванні української нації періоду Великої Національної Революції й державно-творчих чинів 1917-22 років сказано і написано вже відносно дуже багато. Але кожного українського патріота, зокрема нашу молодь і юнацтво, цікавить те, як Симон Петлюра виріс до провідника нації, які чинники впливали на формування його характеру, завдяки чому він вистояв на відповідальному становищі протягом неймовірно тяжких років збройної боротьби, звідки черпав свої сили, наполегливість, витривалість і волю до перемоги.

Зовсім ясно, що ціла передреволюційна доба: виховання в родині і в школі, участь у громадському й політичному житті свого народу, журналістична й науково-дослідча праця сформували й підготували його як людину, громадянина і державного мужа. На жаль, про цей час мало пишемо й говоримо при урочистих нагодах.

Американський публіцист і видавець Джозеф Лінкольн Стеффенс, який жив і діяв у епоху Симона Петлюри, на підставі спостережень над долею багатьох народів і над діяльністю великого числа державних мужів прийшов до такого висновку:

“Завжди, де тільки народ знаходив вождя, відданого його інтересам, мужнього і такого, що йшов попереду не дуже далеко від народу, він незмінно йшов за таким вождем”.

Цей висновок дослівно прикладається і до Симона Петлюри. Відданій інтересам свого народу кожної миті, готовий до найтяжчої праці і найвищої жертви для його визволення, мужній і витриманий, Симон Петлюра завжди йшов попереду, ніколи не відриваючись від своїх численних однодумців, послідовників і прихильників. Він був і залишиться прикладом для сучасників і вічно живим символом для наступних поколінь.

Про оточення, в якому він жив за дитячих років, про моральні виливи, під якими ріс, і які потім стають складовою частиною індивідуальності, ми так само небагато знаємо.

Друга проблема, над якою також мабуть варто було б задуматися, це перенесення вшанування

пам'яти Петлюри з дня трагічної смерти на день радісного народження, яке припадає на 10-те травня. Відзначення річниць наших втрат, невдач і поразок ледве чи має притягальне й мобілізуюче значення.

Вірні петлюрівському духові заперечения тих традицій, які розслаблюють нашу вольову напругу й притупляють почуття національної гордості, ми хочемо звернути увагу не на бруки Парижу, Роттердаму і Мюнхену, а на "славну Полтаву". Полтаву батька української літератури Івана Котляревського, в якій 10 травня 1879 року, тобто рівно через 170 років після трагічної поразки гетьмана Мазепи, мов Фенікс із попелу руїни, відродився "оборонний інстинкт нації". Незадовго до своєї трагічної смерти, в річницю незалежності й соборності 1926 року, у статті "Пам'яті поляглих за державність" Симон Петлюра підкреслював велике значення пролитої чужої і своєї крові в боротьбі за звільнення нації: "Шлях звільнення кожної нації густо кропиться кров'ю. Нашої — так само. Кров'ю чужою і свісю. Ворою і рідною. Кров закінчує глибокі процеси національних емоцій, усвідомлень, організаційної праці, ідеологічної творчості, всього того, що нація і свідомо й іраціонально використовує для ствердження свого права на державне життя.

Кров пролита для цієї величної мети не засиєє. Тепло її все теплим буде в душі нації, все гідограватиме ролю непокоючого ферменту, що нагадує про нескінчене і кличе до продовження розпочатого"¹).

Полтавська земля, густо полита "кров'ю чужою і своєю", зродила нам того велета, якого саме Провидіння поставило на чолі народних месників, що їм було призначено ще раз зреалізувати й закріпити в пам'яті сучасних і прийдешніх поколінь ідею української державної незалежності. Це правда, що Полтава була місцем великої прогри і символом національної трагедії. Але вона також стала, є тепер і буде в майбутньому невичерпним джерелом сил різnobічного національного відродження, яке в царині культури започаткував Котляревський, а в царині державно-творчий Симон Петлюра і його плеяда. Народження Котляревського і Петлюри — це свідчення Божої справедливості й історичної закономірності. Не помилуємося, коли скажемо, що ото-

чения — в сенсі місця колись кривавих боїв за нашу державну незалежність — було одним із тих вирішальних елементів, які поважно вплинули на формування характеру Петлюри.

Але згадаймо й інші чинники, які поважно спричинилися до формування Симона Петлюри у велику історичну постать новітнього часу.

Народився Симон Петлюра в козацькій родині. У родині Петлюр існувала традиційно-релігійна атмосфера, в якій виховувалися старші й молодь. Ця атмосфера не тільки позначилася на характері Симона, але й заохотила його до навчання в духовних школах.

Перші відомості про десятилітнього Петлюру знаходимо в спогадах Івана Рудичева, керівника бібліотеки імені Симона Петлюри в Парижі, який учився з ним спочатку в Полтавській бурсі (Духовне Училище), а потім у Полтавській Духовній Семінарії.

“Так наче зараз бачу... хлопця... з ясними, що аж блистили, очима, одягненого в руденьку курточку зі стоячим комірцем. Тримався просто... А на лиці завжди лагідність і весела усмішка... Симон завжди охоче вступав у розмову і своєю простотою, безпосередністю й лагідністю збуджував симпатію до себе. З ним приємно було розмовляти.”²).

В бурсі Симон Петлюра співав у хорі і вчився грати на скрипці. Любов до музики, зокрема до народної пісні, залишилася в нього на все життя. Високо оцінюючи значення нашої музики і співу, що їх Шевченко назвав “словою України”, Симон Петлюра після нашої мілітарної поразки виряджав у тріумфальну подорож по світу — чи не найуспішнішого тоді амбасадора — капелю Кошиця. Про любов до співу згадує також і Рудичев: “Петлюра надзвичайно любив співати, але здебільшого пісень сумовитих, душевних. У пізніших роках брався й диригувати”.

Навчаючись у Духовній Семінарії, Симон Петлюра разом із своїми однокласниками потайки від алміністрації вивчив кантуту Миколи Лисенка “Б'ють пороги”. А коли в січні 1901 року Микола Лисенко із своїм хором завітав до Полтави, Симон Петлюра запросив його зайти до семінарії й прослухати як вони її виконують.

З бурсацьких літ Рудичів пригадує також про те, що Петлюра “любив.., сміх, жарти... Був чутливий, вразливий, навіть сентиментальний... Пе-

тлюра був жвавий без різкості, веселий без крику. Мав нахил до мистецтва, до театру, до письменства, навіть вже тоді пробував писати".

В ці роки в Петлюри пробуджуються прикмети проподири й оборонця покривдженіх.

"А треба когось боронити, особливо меншого. — пише Рудичів, — Петлюра там! Це він став покачувати в старших клясах бурси. . . Вже тоді Петлюра мав вироблене поняття про пошанування людини, про людську гідність та самоповагу. Вже тоді зарисовується в ньому обопонець покривдженіх, іневиних. Чи це було насліпком родинного виховання, чи перечитаних книжок, чи просто великого серця — не вмію сказати. Чи не про таких, як він, сказав Шевченко: "Раз побром напіте серце — вік не прохолоне..."

У Духовній Семінарії, як уже ми згадували, Петлюра гуртував довкола себе семінаристів, вільбував з ними конспіративні сходини, на яких читали українські книжки й целегальну революційну літературу, знайомив їх із станом українських справ взагалі і на Полтавщині.

Про винятковий талант Петлюри-організатора Рудичів писав так: "...С. Петлюра належав до тих одиниць, що вміють гуртувати коло себе товаришів і впливати на них. Відзначався він великою енергією в переведенні всіляких плячів і поясмотою в трактуванні ріжних драматичних питань... Вмів він переконувати людей без крику й настірливиності й притягав до себе кожного съсю лагідністю та веселою влачею. І ми шанували Симона за його простоту й сердечність настільки, що його слово для багатьох із нас побилося начазом. "Так сказав Петлюра", або "так сказач Симон" і цього було досить.

Будучи в семінарії, Петлюра знайомиться також з діячами наявно заснованої Революційної Української Партії і організовує Українську Громаду, до якої належало 25 студентів-семінаристів, що виявляли глибокі симпатії до українського самостійницького руху.

"У кожну інтелігентну родину, — згадує Андрій Жук, — де Симон бував, вносив він українську стихію. Під його впливом зукраїнізувалося чи дерусифікувалося багато молодих і старших людей. За приклад його українізаторської роботи може бути родина багатих полтавських купців Виноградових, де Симон учив кількох дітей. Уся ця родина, від малих до старих, зукраїнізувалася

до такої міри, що стала одним з осередків товарицького життя активного українства в Полтаві"³).

В роки Великої Національної Революції, як знаємо, цю українську стихію Симон Петлюра з величезним завзяттям і з успіхом вносив у армію й державні установи.

Рятуючись від нагляду й переслідувань поліції, що пильно стежила за ним після студентських, а потім селянських загорожень, які вілбувалися під впливом Української Революційної Партиї Симон Петлюра восени 1902 року вийжджає на Кубань. Там він дістав працю помічника члена-кореспондента російської Академії Наук Ф. А. Щебини, що, будучи виселеним із Вороніжка, одержав по-ручення опрацювати архіви Запорізької Січі, Чорноморського й Кубанського Війська та написати "Історію Кубанського Війська". Петлюра взявся до цієї науково-лослідчої роботи з величезною посвятою, засікавленістю й запалом. "Він увесь уліз у пакунки становинних паперів..." — говорили про цього співробітники. Ці досліди дали можливість Петлюрі глибоко проникнути "один із величніших сторінок української історії і були для цього певного ропту університетом. Академік Щебінін полюбив Петлюру за його спокій і прізвішаність.

На Кубані Петлюра бере активну участь в громадському житті і засновує "Чорноморську Вільну Громаду", що фактично була філією і його вперше заарештовують під кінець літа 1904 року. За дочомогою пристягнів, які взяли його на поруки, Петлюра вийжджає до Києва, а потім до Львова. За свідченням проф. М. Слачінського Петлюра в ті роки був "уже готовою людиною, сизначену політично й індивідуально".

У Львові Петлюра жив під псевдонімом Святослав Тагон і працював у РУП-і та в громадських організаціях Галичини і співробітничач у галицькій пресі, зокрема в "Літературно-Науковому Вістникові". Тоді він близько зійшовся із Іваном Франком і В. Гнатюком та часто бував у них. Про ці часи Володимир Левинський згадує так:

"Пригадую собі, як нині, Симона з часів 1905 року, цю надзвичайно милу, товарицьку і шляхетну людину, людину бадьору й життерадісну, дуже працьовиту, повну енергії й запалу для справи, якій служила, людину дуже піжної й чу-

лої душі, що самою своєю появою в товаристві робила на цього дуже міле враження. Симона всі любили. Ніколи не міг би сподіватися, що ця людина такої ніжної вдачі у великих діях української революції виавансує на начального вождя армії УНР, отже, на становище, що його вдачі й освіті було, здавалося б, цілком чужим"⁴).

"С. Петлюра, — писав далі В. Левинський, — не належав до фанатиків партії. Поза партійними справами він мав широкі літературні інтереси..."⁵).

Відсутність партійного фанатизму С. Петлюра близькуше довірі 19 лютого 1919 року, коли державні інтереси поставив вище партійних і задля них залишив партію.

У Львові жив Петлюра від пізньої осені 1904 до кінця 1905-го року, беручи активну участь у громадському й політичному житті. Як делегат від західно-українських РУПівців брав він участь у конференції, що відбувалася в Києві в травні 1905 року. А після проголошення амністії для політичних вигнанців Петлюра був також делегатом другого київського з'їзду РУП-у, який переіменував РУП на УС-ДРП. Про Петлюру цього періоду один із керівників РУП-у М. Порш згадує, що він тоді виявив зникаючі здібності "шивидко орієнтуватися серед конкретних обставин, сміливість у вирішенні складних справ та непохитну віру в українську національну справу"⁶).

Після повернення до Києва Петлюра залишається там лише кілька тижнів і вже в січні 1906 року виїжджає до Петербурга, де готовиться до виходу й почав виходити місячник "Вільна Україна", а потім у 1908 р. — легальний тижневик — "Слово".

Згалуваний уже М. Порш, один із близьких співробітників С. Петлюри в УС-ДРП і "Вільний Україні" та "Слові", дав йому таку високу характеристику:

"Впадала в око кожному незначайна лагідність його вдачі. За мрійними блакитними очима відчувалося добрє і щире серце, глибоко впазливе на горе і лихо людське. З дивовижною байдужістю ставився Петлюра до матеріальних вигод життя, до грошей, дарма що дуже кохався у всьому гарному та естетичному. Взагалі гроші в цього не трималися, хоч він не був марнотратний. Завжди готовий був, скільки мав змоги, допомогти всікому землякові в пуряді та біді.

Петлюра був прегарний товариш, почний і вірний у всіх химерах змінливої долі. Незвичайно лагідний супроти кожної людини та толерантний він не судив легковажно людей за їхні погляди та вчинки.

Вдумливо та людяно ставився до особи, що завинила, старався знайти причини та обставини, що зменшували б провину та давали змогу, коли не виправдати, то, щонайменше, пробачити. Радів, коли людина сама признавалася у своїх прогріях та щиро вірталася "на путь праведну"⁷).

Професор О. Лотоцький так описує виступ С. Петлюри на вечорі, в'яштованому з нагоди 50-річчя смерті Тараса Шевченка:

"Пам'ятаю, було трохи моторошно, коли на естраді величезної залі з'явився молодий (Петлюра було толі 33 роки — М. С.), невіломий для ширшої публіки оатор... Але оатор почав... так певно, що та певність передалася й слухачам: хороша, пливака, літературна моча викликала приємне враження... Це був перший таччй виступ майбутнього видатного промовця..."⁸).

Кліматичні умови вологого й туманного Петербурга примусили Петлюру вийхати "по Москви. Там він стає редактором журналу "Українська життя", зближується з видатним науковцем, членом Російської Академії мово- і літературознавцем Ф. Е. Коршем, щирим приятелем української справи, одним з небагатьох, що визнавав окремішність української національної культури. Дружина академіка пізіше переповідала проф. М. А. Славінському й О. Саліковському такі слова Корша, сказані про Петлюру:

"Українці самі не знають кого вони мають перед себе. Вони гадають, що Петлюра — видатний редактор, патріот, громадський діяч тощо. Це все правда, але не ціла правда. Петлюра — безмірно вищий за те, що про нього думають. Він — з породи вождів, людина з того тіста, що колись у старовину закладали династії, а в наш демократичний час стають національними героями. Живе він у несприятливих умовах; не може виявити себе. Та хто знає, чи не зміниться все навколо нас? А коли зміниться, буде він вождем народу українського. Така його доля"⁹).

Як знаємо, слова академіак Корша виявилися пророчими. І ними варто закінчити цей загальний перегляд першого періоду життя й діяльності Си-

мана Петлюри як людини і громадянина, що виразно усвідомив собі глибоке значення слів величного Каменяра: "Кожний думай, що на тобі міліонів стан стойть, / Що за долю міліонів мусиш дати ти одвіт". Своїм подвижницьким життям Симон Петлюра дав незрівнянний приклад реалізації цих слів "у великому чині і реальному факті".

З перегляду фактів і характеристик виєло, які чинники впливали на формування і ріст Симона Петлюри. Це — місце походження, місто нашої трагічної поразки й пізнішої слави національного відродження; родина атмосфера, де плекалися міцні козацькі й релігійні традиції; виховання любові до близького і до української національної культури; культивування в собі шляхетних прикмет провідника й обороця покривлених та застесуваних організаційних здібностей; зміцнення своєї національної свідомості й гордості та прищеплення їх своїм землякам; джерельне вивчення історії України та її боротьби за депожину незалежності, ознайомлення із життям всіх складників народного організму й витворечия власного державницького світогляду, постійна громадська і політична активність за всіх обставин. В передвоєнний і передреволюційний час остаточно скристалізувався Симон Петлюра як політичний провідник і державний муж таєм, яким його бачили в вирішальні роки Великої Національної Революції.

В перші дні існування української революційної демократії, під час військових та інших з'їздів, у творенні збройної сили українського народу, в запеклих боях за нашу Державу, у хвилині ралісних перемог і в тяжкі періоди розтічі, коли чимало його однодумців і співробітників залишали його самотнім на полі бою або виладовували на ньому всі свої уражені почуття, при стерні державного корабля, формулюючи і здійснюючи українську самостійну внутрішню й зовнішню політику, Симон Петлюра, жертвуючи зачіди особистими вигодами і власним життям, був і залишився людиною виключної душевної організації, великої працьовитості, подивувідного спокою і витривалості, такту і витримки, глибокого демократизму, справжньої відваги, бадьорости, впертості і послідовності, реалістичних поглядів, уміння не лише командувати, а й підпорядковуватися, чуйності й настороженості.

ности, а понад усе — безмежної віри в народ, у його творчі сили, у перемогу нашої справедливої державницької ідеї.

Таким немеркнучим і вічно живим прикладом він був і лишився для своїх сучасників. Таким він є для нас — того другого покоління, яке народилося "в огні і бурі революції" і яке переймає з рук державних мужів і воїнів Української Народної Республіки смолоскип петлюрівського горіння і геройчні прaporи національно-визвольної боротьби. Таким він буде для сьогоднішнього юнацтва і молоді, яким доля призначила переможно уйти до золотоверхого Києва — столиці відродженої Української Народної Республіки.

Використані матеріали й джерела:

- 1) Симон Петлюра. Статті, листи, документи. УВАН у США. Нью-Йорк, 1956, стор. 361.
- 2) "Симон Петлюра у молодості". Редакція А. Жука. Накладом В-ва кооперативи "Хортица". Львів, 1936, стор. 4-5.
- 3) "Симон Петлюра у молодості", стор. 22-25.
- 4) "Симон Петлюра у молодості", Цит за моногр. В. Іваниса, стор. 23.
- 5) Там же.
- 6) В. Іванис. "Симон Петлюра...", стор. 24.
- 7) Там же.
- 8) О. Лотоцький. "Листки з пам'яті". "Тризуб", ч. 45 за 19 вересня 1926 р. Цит. за моногр. В. Іваниса, стор. 31.
- 9) "Збірник пам'яті Симона Петлюри", стор. 8. Цит. за моногр. В. Іваниса, стор. 35.

СИМОН ПЕТЛЮРА – ДОСЛІДНИК

УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

В травні цього року минає століття з дня народження великого сина українського народу – політичного діяча-революціонера, публіциста і державного мужа та полководця періоду відродження новітньої української державності в 1917 - 21 роках, який від лютого 1919-го до листопаду 1920-го року був також Головою Директорії і Головнокомандувачем Збройних Сил Української Народної Республіки, а пізніше – аж до дня підступного вбивства в травні 1926 року очолював Уряд УНР в екзилі. На Сході Європи і в Слов'янському світі він відомий переважно як державний муж, політик і талановитий журналіст та видавець, а також хоробрий командувач-стратег народної революційної армії, яка вславилася багатьма геройчними битвами й перемогами над переважаючими мілітарними силами комуністичної Росії. Після заломання збройної боротьби й переходу Армії Української Народної Республіки на територію поверсальської Польщі Симон Петлюра ще протягом деякого часу тримав своїх однодумців, старшин і вояків у стані мобілізаційної готовності на випадок створення сприятливої ситуації для продовження боротьби за встановлення суверенної демократичної республіки, а потім переїжджає до Парижу, де знову повертається до видавничої та публіцистичної діяльності, переорієнтовує своїх послидовників на здобуття європейської середньої і високої освіти, на створення культурних і науково-дослідних закладів (наприклад: Український Вільний Інініверситет у Відні Й. Празі, Українська Господарська Академія – пізніше Український Технічно-Господарський Інститут, Українська Могилянська Академія Наук, Український Педагогічний Інститут тощо) й на посилену дипломатичну діяльність та опрацював державно-філософські підстави дальшої боротьби в змінених обставинах.

З нагоди цьогорічного ювілею належить вияскрати той факт, що до революційно-політичної й державно-творчої діяльності Симона Петлюра підготував себе не лише протягом формального навчання в єдині доступні й для нього й багатьох представників його покоління Духовній Семінарії, яку не пощастило закінчити через переслідування за революційну діяльність, а насамперед шляхом понад п'ятирічного посиленої й систематичної самоосвіти, шляхом уважного дослідження сучасних, господарських і культурних відносин у тодішній російській імперії та в його поневоленій батьківщині – Україні та шляхом сумлінного опрацювання наслідків своїх дослідів, об'єктивно-наукової їх інтерпретації й оформлення в повідомленнях, рецензіях, оглядах, статтях і розвідках. Тільки частина з них зібрана й опублікована в першому томі його праць під назвою: "Симон Петлюра. Статті, листи, документи" стараннями Української Вільної Академії Наук у США в 1956 році, а цього року під тією ж фірмою має з'явитися ще й другий том тих дуже цікавих і цінних матеріалів. Досить однаке сказати, що

вже в першому томі надруковано понад два десятки його праць науково-дослідного характеру.

В середині останнього курсу семінарії взимку 1901 року Симона Петлюру було виключено зі школи за вияв національно-культурницьких настроїв і симпатій; він був одним з ініціаторів запрошення до семінарії основоположника новітньої української музики – композитора Миколи Лисенка. Від того часу починається його журналістична діяльність, наслідки якої появляються у формі заміток і статей, друкованих від осени 1902 року у львівському "Літературно-Науковому Вістнику". В цей же час через небезпеку арешту Симон Петлюра переїжджає на Кубань, де протягом короткого часу вчительє в міській школі в Катеринодарі, а потім працює асистентом-дослідником члена-кореспондента Російської Академії Наук Ф.А.Щербіни, який був засланий з Вороніжа на Кубань і мав там доручення опрашувати архіви Запорозької Січі, Чорноморського і Кубанського Військ та написати "Історію Кубанського Війська". Академік Ф.А.Щербіна і його співробітники пізніше згадували про Симона Петлюру як про "доброго й умілого працівника", який цілком пірнув був у пакунки старовинних документів і який перепроваджував свої досліди з величезною посвятою, зацікавленням і запалом. Власне тут, працюючи в спокійних і сприятливих умовах під керівництвом визначного вченого – академіка Ф.А.Щербіни, Симон Петлюра докладно вивчив і удосконалів техніку володіння науковим інструментарієм та набув цінних навиків аналізи, незалежного думання й об'ективної оцінки досліджуваних фактів, що є неодмінними кваліфікаціями кожного серйозного вченого. Цією наполегливію систематичною науково-дослідною працею він успішно виповнив вимушенну півсеместрову перерву для закінчення формальної освіти, яка відкривала дорогу в науковий світ не одному оригінальному мислителеві тих часів. Пізніше в своїй статті про члена-кореспондента Російської Академії Наук Костянтина Петровича Михальчука, якого академік А.Л.Шахматов називав "основоположником" "южно-русской діалектології" (одна з "офіційних" назв того часу для всього українського), Симон Петлюра вжив опислення: "непатентований учений", що його цілком слухно можна достосувати й до самого Симона Петлюри. До речі, Костянтин Петрович Михальчук через "незалежні обставини" (участь у політичній діяльності народників – "шестидесятників" 19-го століття) також не закінчив вищої школи й протягом сорока літ працював бухгалтером броварні у Києві. 1)

"Непатентованим ученим" – дослідником української культури й різних ділянок знань, включаючи історію, соціологію, політичні науки, історію українського театру й історію української літератури, виступає Симон Петлюра перед очима об'ективного дослідника тієї замряченої доби війн і двох революцій, яка для свідомих представників національних мен-

1) "Симон Петлюра. Статті, листи, документи". Видано Українською Вільною Академією Наук у США, Нью-Йорк, 1956, стор. 192

шин у колишній Російській імперії, витворювала тільки "незалежні обставини" й непереможні труднощі для "пробивання" в інтелектуальні сфери й для призначення кваліфікацій бути членом наукових інституцій. І тому нелише виправленим прикро історичної несправедливості, а й почесним завданням кожного об "ективного дослідника-науковця буде визначення належного й заслуженого місця в нашій інтелектуальній історії "апостол а м правди і науки" (за словами іншого "непатентованого ученого", але мистецько-академіка, поета й пророка – Тараса Шевченка) типу Симона Петлюри.

За матеріалами першого тому названого вище збірника Симон Петлюра був автором великого числа праць з історії української культури, беручи ї це поняття в його широкому розумінні. Серед тих праць значаться окремі книжки, наприклад: "Іван Франко – поет національної честі" (1913 р.), "Незабутні", Київ, 1918 р., Вид-во "Час" (збірник статей про українських діячів культури – письменників, композиторів, драматургів і артистів) і "Сучасна українська еміграція та її завдання", Щип'орно, 1923 р. Він був та кож співавтором збірної монографії під назвою "Галичина, Буковина, Угорська Русь", Москва, 1915 р. За трохи неповне й перериване революційними подіями чвертьстоліття своєї дослідницької й письменницької діяльності Симон Петлюра дописував, друкувався або співпрацював у таких пе-ріодичних виданнях: "Добра новина" (Львів, 1903 р.), "Праця" (Львів 1904-1905 р.), "Селянин" (Чернівці, 1903 р., Львів, 1904 р.), "Воля" (Львів 1905р), "Вільна Україна" (Петербург, 1906 р.), "Слово" (Київ, 1907-1909 р.), "Записки Наукового Товариства ім. Т.Шевченка" (Львів, 1905 р.), "Літературно-Науковий Вістник" (Львів, 1902-1907 р.), "Обласное обозреніе і Вестник Казачьих Войск" (Петербург, 1903 р.), "Кіївська старіна" (Київ, 1904 р.), "Україна" (Київ, 1907 р.), "Образовані" (Петербург, 1908 р.), "Українська я жизнь" (Москва, 1912-1917 р.), "Голос мінувшого" (Петербург, 1913 р.), "Книгарь" (Київ, 1917-1919 р.), "Трибуна України" (Варшава, 1923 р.), "Тризуб" (1925-1926) 2) Разом у цих виданнях було надруковано понад 125 заміток, звідомлень, рецензій, і статей, в яких були обговорені або проаналізовані важливіші події й факти з культурного життя тогочасної України.

Якщо відокремити від цього загального числа друкованих матеріалів ті, які були предметом його безпосередніх і найближчих зацікавлень, як професійного політика-революціонера, а потім державного мужа (партийного і брошури, відозви, хроніка актуальних подій, критика царського режиму, політичні огляди й бібліографічні замітки тощо), то все ж знайдемо понад сорок назив поважніших студій, рецензій і статей, присвячених проблемам літератури й літературної критики (понад 20), театру й драматургії (близько десятка), науки й освіти (понад сім), а також фольклору й етнографії, журналістики, музики, церкви і мововживства ("Про жорстокий закон 1876 року").

Студії з історії літератури, літературознавства, драматургії, театру, й літературної критики могли б бути прикрасою і сучасних журналів. Такими,

2) "Симон Петлюра". Статті, листи, документи, стор. 463 - 473

зокрема, є його ґрунтовні розвідки, надруковані в цьому збірнику: "І. Франко – поет національної чести", "До ювілею М.К.Заньковецької", "Пам'яті Коцюбинського" та "Критика чи деморалізація".

Одною з прикмет справжнього науковця є вичерпне знання джерел при вивченні або дослідженні певної теми, а також уміння їх відповідно використати. Навіть поверхове знайомство з розвідками й статтями Симона Петлюри дає нам підстави твердити, що він не тільки мав цю прикмету, а й досконало нео володів у час дослідного процесу. Так, наприклад, пишучи "Причинок до історії переселення "турецьких запорожців" на Кубань", що був надрукований у "Записках НТШ", т.ХІУ, Львів, 1902, Симон Петлюра докладно перестудіював кілька книг "Войскового Архіва Кубанского Казачьего Войска", "Полное собрание Законов Российской Империи" за тривень 1779 року, два томи "Сборника исторических материалов по истории Кубанского Казачьего Войска", упорядкованого Дмитренком, окремі видання "Военно-исторических материалов" Дубровіна і його працю "Присоединение Крыма к России", дві монографії П. Короленка: "Предки Кубанских казаков на Днестре" і "Чорноморци", розвідку П. Іванова "К истории запорожских казаков после уничтожения Сечи", що була друкована в "Записках Одесского Общества Истории и Древностей", багатотомову "Историю Новой Сечи" Скальковського (зокрема її третій том), окремі статті в журналі "Русская старина" за 1881 і 1883 роки тощо. В своїй розвідці Симон Петлюра завжди покликається на відповідні місця з цих джерел. Згадана розвідка аналізує традиційну політику російського царського режиму "унеможливити еміграцію" колишніх запорозьких козаків "до Туреччини, як найближчої, сусідньої держави, що забезпечувала емігрантам ідею майже всіх прав, якими вони користувалися в рідному краю ще за ліпших часів існування Запоріжжя" 3), а також всіляко розкладати ту еміграцію в Туреччині, зокрема ж заманючи повернутися в Москівщину, щоб приносити спокуту в "самовольном оставленії отечества" 4), а коли це не допомагало, то й домагатися від Туреччини примусового їх повернення. 5)

На прикладі одного "Дела о наблюденії за бившим запорожцем Іосіфом М. Белецким...", який повірив запевненням царських людоловів і повернувся до Одеси, а потім був приділений до Чорноморського війська, де перебував під суворим наглядом та шантажем ідею був примушений написати листа до свого брата Гната, намовляючи його повернутися "в недра нашого отечества, под скіпетр нашого всемілостівейшого государя імператора" 6), Симон Петлюра на цьому прикладі робить об'єктивний висновок, що не втрачає своєї актуальності й до сьогодні. Розвідка закінчується такими словами: "...Поданий нами зразок заходів російського уряду в справі повернення з Туреччини назад в Росію "безумців", "легкомисленних" і "закоренелих в грубості" запорожців являється досить характерним для державної політики

3) "Симон Петлюра". Статті, листи, документи, стор.22

4) Там таки, стор.25

5) Там таки, стор. 23-24

6) Там таки, стор. 29-30

названого уряду, тієї прехвальної політики "ласк" і "обіцянок" і "милостей", що тільки має їх на папері, а наколи щось і реального дає з них, т о лише з огляду на мотиви досить неморального порядку." 7)

Коли врахувати, що дослідження, розвідки, рецензії, статті й огляди Симона Петлюри були писані на початку 20-го століття, тобто на світанку становлення й розвитку нашої національної наукової думки, то слід поді в - ляти ясність викладу, зформованість стилю, образність мови, оригінальність підходу до проблем, сумлінність критичного аналізу, велику ерудицію, а понад все – чітко скристалізований суверенну національно-державну філософію. Це побачимо в кожній праці, не залежно від того, яку тему в ній насвітлено або лише зачеплено. Провідною думкою всіх його писань було стремлення піднести всеобщий, а в тому й інтелектуальний – освітній і науковий – розвиток українського народу, витворити з нього амбітного сподаря свого життя і своєї долі.

В цьому сенсі дуже характерною, – а з уваги на безоглядне нищення мови, спотворення історії й руйнування культурних надбань та з уваги натворення катедр українознавства в країнах Західної культури й дуже зл обиденою, – є його стаття, написана понад сімдесят років тому й опублікована в часописові "Слово" в числах за 20 і 22 вересня 1907 року. Вчитаймо - ся уважно в подані далі думки: "Радість українського пригнобленого народу, якого духи тими вважали за духовного парія, нездатним до творчости, до власного культурно-національного розвитку і всіма умовами своєго власного безсилля засудженим на денационалізацію, – завдає їм ще більше турбот. Гробокопателям справді тяжко дивитись, як поховані ними мерці і встають з домовин... Коли держава обирає у пригнобленої нації право на вільний національний розвиток, на національну школу і культуру, то вони свідомо веде її до загибелі та занепаду. Не маючи своєї власної школи, своїх національних інституцій, гений пригнобленої націїnidie, йому насильно підрізуєть крила, а сама нація швидко йде до денационалізації, не розвивається, а гине, не бує розцвітом своїх духовних сил, а поволі завмирає... Коли українські студенти, добившись за допомогою мас, права на українську науку, хочуть остатиць на висоті свого становища і високої місії, то шлях для цього може бути один. Вони ніколи не повинні забувати того, через кого вони здобули можливість зазнавати щастя і втіхи від національної науки. Ім треба завше пам'ятати, що властиво ті, на чиї гроші і працю вони зазнають того щастя, хто допоміг їм здобути його, що властиво ці то не скоро зазнають його, не користуються придбаннями побіди. Хай же тімлять це студенти-українці, слухаючи лекцій про Україну, і несуть придбані ними наукові відомості про рідний край своему народові і збагатяте рідний край вірними йому, освіченими синами... Національна школа, національна просвіта – перший крок, перший етап на шляху, в кінці якого йому світить зоря соціальної волі." 8)

7) "Симон Петлюра". Статті, листи, документи, стор.31

8) Там таки, стор.63, 64, 65, 66

Варто зупинитися ще на двох-трьох працях з царини української культури, щоб ще виразніше побачити його широку ерудицію, вироблену і суть методів наукового аналізу, оригінальність методологічних підходів, точність думки і висловів, обґрутованість проекцій та відвагу авторитетного знавця своєї справи.

Рецензуючи, наприклад, збірник рецензій російського театрального критика А.С. Суворіна, Симон Петлюра обґрутовано заперечує його тези про реформу українського театрального репертуару, що базувалися на світогляді Суворіна-публіциста і Суворіна-політика, який "чимало сил своїх покладав на те, щоб сплюгавити українську ідею", намагався "знищити необхідні предпосилки для розвитку українського театру, можливо тільки при більш-менш невпинному національному розвиткові цілого українського народу." Симон Петлюра визначає ясні напрямні реформи українського театру, пишучи, що "прищеплювання до нього кращих творів світогляді драматургів є елементарною потребою культурно-національного розвитку українського народу, розвитку його духових сил і культури." Далі Симон Петлюра зовсім зазначає, що світова і європейська драматургія "по своїй аристичній вартості в багато дечому стоїть значно вище російських драматичних творів."⁹⁾

Всебічний і глибокий аналіз діяльності "найбільшої артистки нашого театру" подав Симон Петлюра у великій розвідці під назвою "До ювілею М.К. Заньковецької", що була надрукована в місячнику "Україна" за 1907 рік. Посилання на думки Віктора Гюго, Арістотеля, Шіллера, Лессінга, Данте, Гегеля, Пшибишевського, Гете, Ібсена, Оскара Уайльда, Бодлера, Едгара По, Метерлінка, Гайне, Ніцше, Гавптмана, Чехова й особливо на Тараса Шевченка, а також загадки про гру артистів і артисток світової слави (Михайл Щепкін, Сара Бернар, Елеонора Дузе та інші) можуть дати загальне уявлення про ширину знань цього предмета. Розвідка написана у високому оптимістичному ключі, основаному на справжньому гуманізмі й глибокій вірі в невичерпні творчі сили свого народу.

"Українська драматична штука, — писав Симон Петлюра, — таїть в собі, таким чином, не тільки елемент горя, але й ембріон, малий, ледве ще відрізний ембріон, радісної надії і гармонії життя. Хай зміняться умовини останнього, хай людина одержить можливість виступити хазяїном життя, — то, вона тоді гармонізує його на началах правди, вона прищепить це начало в сферу соціальних відносин, — і на цій базі, зреформованій, повній — виросте нове життя, родиться нова людина, красива, сильна, духовно багата."¹⁰⁾

Докладний перегляд 25-тилітнього творчого шляху Марії Костянтинівни Заньковецької, ілюстрований створеними нею постаттями, що переростають межі національного й становлять здобутком світового театру, разом з хвилюючими деталями її особистого життя (відповідь Суворіну на повторне запрошення до Петербурга: "Я надто люблю її, мою Україну, і її театр, щоб прийняти вашу пропозицію") закінчуються ядерною оцінкою її виключності

9) "Симон Петлюра". Статті, листи, документи, стор. 116 - 117

10) Там таки, стор. 143

ролі, як неповторної артистки і суспільної діячки: "Діяльність Занько-вецької має історичне значення. Сама вона стає історичною фігурою в історії нашого національного відродження поруч з іншими діячами новітньої нашої історії, які свої знання, свій талант і ціле життя свое оддали для того, щоб вивести рідний народ із національної темряви, пріщепити йому свідомість, самоповагу і потребу різnobічного політичного, соціального, культурного і естетичного розвитку в національному напрямку." 11)

Синтетичний огляд життевого й творчого шляху "одного з кращих мистців рідного нашого слова" подає стаття-некролог "Пам'яті Коцюбинського", що була надрукована в журналі "Українська життя" за 1913 рік. Симон Петлюра високо оцінює мистецьку й естетичну вартість його творів, пишучи: "Коцюбинський, як ніхто інший з українських мистців слова, мав талант до композиції своїх творів; в цьому він залишається неперевершеним серед інших майстрів українського слова. Нема в його творах велемовності та зважих вставних моментів, які порушують архітектоніку твору. Їх відмінна риса – симетрія частин, концентрування уваги на головному і, як логічний вислід, досягнення ефекту. До цього додається значущість змісту, цікава новизна тем, оригінальне розроблення їх, глибоке розуміння психології героїв і, нарешті, яскрава барвистість, багатство мови, що створили Коцюбинському славу найкращого стиліста серед українських письменників.

Він сполучив у своєму таланті і глибокого психолога, що потрапить збагнути глибини душевних переживань, що уміє якось обережно і надзвичайно любовно дотикатись до ран душі, і яскравого пейзажиста, що чутливо реагує на красу природи і майстерно володіє таємницею відтворення її." 12)

Вирізняючи "ясність і продуману зрілість думки і філігранну обробку форми", а також високу "музичність і образність мови", Симон Петлюра підкреслює, що творчість Михайла Коцюбинського " стала здобутком світової літератури (його твори перекладені на французьку, німецьку, шведську, чеську, польську і російську мови)" і що " в цій творчості якось гармонійно злилося національне з загальнолюдським, одне перетворило і у висліді дало живий доказ зростання української культурної творчості, поширення її прагнень до загальнолюдських завдань і питань." 13)

Вище було згадано про окрему книжку Симона Петлюри під називою "І.Франко – поет національної честі". Ця розвідка спочатку була надрукована в журналі "Українська життя" за травень 1913 року. З біографії Симона Петлюри знаємо, що від 1912 року він редактував у Петербурзі цей журнал, в якому російською мовою на відповідному науковому поzemі були друковані матеріали про Україну і українців. В час праці в

11) "Симон Петлюра". Статті, листи, документи, стор. 151

12) Там таки, стор. 156 - 157

13) Там таки, стор. 157 - 158

"Української жізні" Симон Петлюра Зблизився з відомим ученим, членом Російської Академії Наук з 1900 року, мовою і літературознавцем, професором грецької і римської літератур – Федором Евгеновичем Коршем, який за свідченням М.Славінського й О.Саліковського дав найвищу оцінку таланту Симона Петлюри, назвавши його людиною "з того тіста, що колись у старовину закладали династії, а в наш демократичний час стають національними героями." ¹⁴⁾

Дружба і співпраця з академіком Ф.Коршем, зустрічі з ним, розмови, обговорення не лише суспільних, а й культурно-освітніх проблем, дуже позитивно вплинули на зміцнення дослідницьких зацікавлень Симона Петлюри і на удосконалення його наукової аналізи.

Із глибоким розумінням основ світогляду й найтонших порухів душі поета-новатора й провісника, "вічного революціонера", та невтомного працівника на культурній і суспільній ниві – Каменяра Симон Петлюра дуже докладно аналізує життєвий шлях поета й письменника великих і різnobічних дарувань, проникає в його творчу лябораторію й визначає майже непомильно головні мотиви, насамперед, його *суспільної* лірики та її гостру націленість на людські й національні вади і лиха. Часом дуже тяжко відрізняти поета й дослідника. Здається, що він розкриває *свою* душу, *свої* погляди і *свій* життєвий досвід. В цьому сенсі здається, що це був перший такий доглибний аналіз творчості Івана Франка – поета і громадянина. Варто вдуматися хочби у ці його слова, щоб зрозуміти, як близько, "впритул", підійшов Симон Петлюра до розуміння Франкової поезії і його майже Сизифових зусиль у прокладанні нових шляхів: – "Звичайний трагізм, що переслідує провісників "нових слів", новаторів думки і діла, які не скоро чують відгуки на свій заклик, – не минув і Франка; тільки зрідка, кволій відгомін викликали його "слова", ще рідше за цим відгомоном ішли діла, і на його байдо-рий заклик до світла-боротьби відповідало все те саме старе, мов *задубіле* мовчання, все та сама німотна покірність – ця ганьба і прокляття в житті українського народу протягом останнього сторіччя. І коли гіркість невдоволення, досади, образи, часами гніву за рідний народ, що не доріс до співця, могла отрутити поетову свідомість, то та чорна, виснажлива праця, за яку змушеній був узятися Франко, щоб впорити культурну й громадську міць рідного народу, і яка декого відстравувала, бо була нова й смілива і, здавалось, небезпечна, ще збільшувала трагізм переживань поета-діяча. У Франковій поезії можна відчути скорботу співця і "пророка" і спостерегти сліди ран від протиріч життя, і загального, і національно-українського та від його хаосу й безладя.

Але разом з тим ми зустрінемось тут з гордістю творця, що затає горе і ховає ті особисті страждання, що їх гірку чашу мусить випити, бо її підносить йому його ж рідний народ.

Ми побачимо, який скupий поет на признання про те, що він пережив, коли його таємні і дорогою ціною вистраждані заклики умирають,

14) В.Іванис. "Симон Петлюра", стор.35

не долітаючи до слуху тих, до кого вони спрямовані, і яке глибоке горе гнітить його душу, коли він не бачить ані слідів, ані зрозуміння своєї праці.

Франкова поезія, крім своїх художніх вартостей, правда не заважає однакових, цінна ще тому, що в ній незвичайно правдиво і глибоко відбивається психологія діяльного українця, що зрозумів те лихе становище, в якому опинився рідний народ, що щільно підійшов до хиб свого національного характеру, до червоточин національної волі. Ось чому зна-ти цю поезію – це знайти в ньому джерело не тільки естетичної на-солоди, але й запас вражень, що організують психіку українця й оздоро-влюють його волю, таку пом'яту віковічними злигоднями історичними. Франкова любов до свого народу ніколи не була сліпа. Всі його книжки, збірки віршів, пристрасні публіцистичні статті говорять і переконують, що в цьому почутті часами чути щирі елементи ненависті і обурення, докору і плямування. Він таврує, бичує, ганьбить те, що викликає гнів і обурення, що знеславлює його рідний народ. Тому, коли хто любить Франкову поезію, той не зажмурює очей на хиби і від"ємні риси народнього життя, а навпаки здобуває цінну "протиотруту" від національної за-розуміlosti." 15)

Хай нам вибачать дорогі читачі, але цей довгий уступ – це не просто "квінт-есенсія" додглибного аналізу. Це ніби *передчасна сповідь* само-го Симона Петлюри, який у висліді пізнішої своєї діяльності, як публі-цист, видавець, борець-революціонер, полководець і державний діяч, н е один раз приходив до подібних висновків, не один раз наштовхувався на "задубіле мовчання", на "німотну покірність", на "виснажливу працю", на "рани від протиріч життя", на "хаос і безладдя" і який не раз, затаївши горе й "сховавши особисті страждання", пив "гірку чашу", що її підносив "йому його ж рідний народ"...

Крім цієї загальної оцінки життя і творчості Івана Франка, увагу Си-мона Петлюри привернули два моменти Франкової поезії: *національна честь і національна гідність*. На прикладі багатьох поезій Симон Петлюра доводить, що почуття національної чести було завжди дорогим для Івана Франка, що воно стояло "на варти вчинків" і одночасно було їх-нім найсильнішим психологічним стимулом та джерелом, з якого "виро-стають шляhetні змагання, активні прагнення і напружена діяльність" і яке "охороняє чистоту шляхів і засобів у боротьбі за добро батьків-щини." 16) Гостро засуджуючи "рабські риси" й "від"ємні напластиву-ння, що утворилися протягом історії в природі самого українця", Іван Франко, – підкresлює Симон Петлюра, – слідує Шевченкові й Верхарнові, який заповідав "ніколи не зневірюватися у народі", й розбуджує національну гідність, ставлячи за приклад сучасникам у своїх творах на "старі

15) "Симон Петлюра". Статті, листи, документи, стор.161

16) Там таки, стор. 174

теми" шляхетні й геройчні вчинки предків княжих часів ("Слово о Полку Ігоревім"), доби українського барокко (Іван Вишенський), а також повчальні сторінки з історії сусідніх народів ("Мойсей"). Ця вельми актуальна своїми багатьма висновками студія Франкової творчості закінчується такою підсумковою оцінкою: – "Франкова поезія, мов хміль, хвилює і збуджує ці (національні – *M.C.*) сили і, мов іскра, підпалює почуття національної свідомості. В цьому полягає величеське значення "дару", що його приніс поет геніеві народу, в цьому лежить одна з численних заслуг співця, що проспівав нам бадьору пісню про гордість і честь народу"¹⁷⁾

На літературознавчих і літературокритичних оцінках Симона Петлюри лежить сильний відбиток панівної тоді народницько-соціологічної фразеології, однаке в багатьох випадках вони й дотепер не втрачають сутового значення.

Цей перегляд науково-дослідницької діяльності Симона Петлюри в царині української культури був би дуже неповним, якби ми не згадали його книжки, написаної в 1923 році після заломання збройної боротьби, під назвою "Сучасна українська еміграція та її завдання", яку без перевільшення можна назвати державно-філософським трактатом. Один перелік підзаголовків цього трактату вже може дати уявлення про глибоке знання проблеми й почуття великої відповідальності за накреслення магістральних шляхів діяльності еміграції в нових умовах боротьби за відновлення Української Народної Республіки. Ось деякі із них підзаголовків, які ледве чи потребують великих пояснень: "Праця серед міжнародних наукових об'єднань", "Участь в європейській пресі і журналістиці", "Організація лекцій на українські теми", "Вивчення мови того народу, серед якого живемо", "Вивчення європейських мов", "Праця над створенням перекладної літератури", "Організація праці в справі перекладів", "Праця над створенням оригінальної літератури", "Опрацювання творів про країни, де перебуваємо", "Збирання книжок, газет і інших друкованих матеріалів для нашої національної бібліотеки", "Архівні пошуки", "Праця над засвоєнням наукових удосконалень", "Видавництво книжок" і т.п. ¹⁸⁾

На підставі класичних визначень "ученого", "науковця", "наукової аналізи" і т.п., наприклад, за авторитетним словником Вебстера ¹⁹⁾ і на прикладах цього навіть дуже загального перегляду знання, зацікавлення, дослідів із застосуванням наукового інструментарію, методів розгляду фактів культурного життя, ставлення відповідних проблем і питань, розв'язування їх із зформулюванням незалежних і об'єктивних висновків та суджень, систематичність і сумлінність критичної аналізи і т.п. ми приходимо до незаперечного висновку про те, що Симон Петлюра мав усі кваліфікації "непатентованого ученого" в ділянці української культури й переконливо задемонстрував високе уміння й відповідальність у трактуванні багатьох фактів і явищ української культури в широкому розумінні цього слова.

17) "Симон Петлюра". Статті, листи, документи, стор. 179

18) Там таки, стор. 300-341

19) Вебстер, Тірд Нью Інтернешенел Дикшнери, 1976, сторінки: 2030, 2032 і 2033.

ПОСТАТЬ СИМОНА ПЕТЛЮРИ В ПІДСОВЄТСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ *)

Уже ось ціле століття живе, росте і більшає на наших очах — і з нами — велична постать народного лицаря-проволіря Симона Петлюри. Роки й лісятиліття одягають що хвилюочу й вічно „живу легенду дальшої нашої боротьби”, цей притягальний образ месника й мученика „у бронзі і мармур”^{**} І в надхнені слово.

На жаль, не найближчі його співробітники, однодумці і послідовники сказали це слово ще за його життя, бо за гіркотою й болем майже невідклиичної мілітарної прогри не могли і не вміли побачити закономірності відродження української нації, загартування її в тяжких випробуваннях і переможного вимаршу в світ і в „мандрівку століття”, що закінчується неминучою перемогою. Тут повторилася давно відома істинна про те, що все велике можна побачити тільки з дальшої відстані в просторі й часі. Через чотири роки після трагічної загибелі Симона Петлюри М. Славінський призвався до того, що „сучасникам та праця не по силі”, бо толі ще „його доба не одійшла в минулі”, а була й залишилася „свогондішньою сучасністю”.¹⁾ Та й не тільки це було однією з головніших причин. Виявляється, що мав слухність московський академік Коріц, який, за словами М. Славінського, „сердечно ставився до України” і „був інтимно здружений з Симоном Петлюрою”, мав він підстави сказати ще в роки Першої світової війни, що „українці самі не знають, кого вони мають серед себе”. Власне цей сімдесятлітній учений першим побачив, що Петлюра... — вищий за те, що про нього думають”, що „він — з породи вожків, людина з того тіста, що колись у старовину закладали династії, а в наш демократичний час стають національними героями”.²⁾

І це побачив жорстокий, захланний і підступний ворог — комуністична Москва, — який непомильно зв’язав ім’я Симона Петлюри з гетьманом Іваном Мазепою, оспіваним ліпшими поетами слов’янського й чужинного світу, а петлюрівців і петлюровщину — з мазепинцями й мазепинциною.

Повітсє героїчним ореолом ім’я Симона Петлюри, про якого ще в часи збройної боротьби було складено народні легенди й пісні, ім’я, що в роки московсько-комуністичної окупації України стало символом нашої національно-державної незалежності, ім’я, з яким поневолений, але нездоланий народ зв’ятував і зв’язує свої надії і пляні визволення, це ім’я московські большевики і їхні вислужні в Україні заповзялися відразу ж і послідовно знищувати „збросю слова”.

*) Від Редакції: Ця стаття, що була надрукована в Альманахові "Свободи" за 1979 рік — "У сторіччя народження Симона Петлюри" є першою частиною ю великої розвідки під назвою "Постать Симона Петлюри в українській літературі", що буде повністю надрукована в окремому ювілейному збірнику в Українського Вільного Університету.

**) За словами Евгена Маланюка

В перші роки після встановлення комуністичного режиму в Україні й творення „партийної” літератури українською мовою стало правилом для всіх початківців, що плекали мрії швидко стати „селянськими” або „пролетарськими” письменниками, і набрало характеру „щасливого початку” — вправлятися в плюгавленні петлюрівців і петлюрівщини та в зневажуванні національних святощів: державних гербів і знаків, назв установ і військових з'єднань, урядової термінології, пропорів і хоругов відродженого національного війська. Журнали, газети, альманахи й брошурки початку 20-их років були переповнені таким — з дозволу сказати — „літературним” мотлохом, що безслідно канув в Лету забуття, разом з десятками чи й сотнями письменницьких ефемерид. Формою і „соціалістичним змістом” це переважно була вульгарна, босяцька лайка. Те, що дійшло до наших днів і залишки тепер включається до численних збірників, спрямованих проти „українського буржуазного націоналізму”* — це переважно кололітературна, а в мистецькому розумінні — плитка або низькопробна публіцистика, що стала на добрих 50 відсотків „інгрідієнтом” літератури „соціалістичного реалізму”.

Наскільки безталанними й бездарними були протинаціоналістичні літературні пропагандисти тієї доби й наскільки примітивними були їхні писання свідчить хоч би той факт, що через півстоліття теперішні упорядники з „агітпропу” можуть покористуватися двома-трьома декларативними віршами пізніше погвалтованого Павла Тичини, які можна дуже легко переадресувати й до тогочасного його оточення, кількома поезіями роздвоєнного „Володьки” Сосюри й одним оповіданням недавно регабілітованого Івана Микитенка. Це далі бі і все, що було написане перед трагічним травнем 1926 року із згадками імені Симона Петлюри або петлюрівців, і що могло мати сяку-таку літературну вартість.

До певного гатунку чеснот Павла Тичини того часу варто віднести відсутність прямих згадок імен і конкретних окреслень негативних характерів чи явищ, що дає підстави припускати навіть наявність тайнопису, спрямованого проти тих „дрібних, помстливих, тупоумних”, які закликають його: „співай, поете, з нами в тон!” Коли мати на увазі комуністичні гасла про земний рай, приманливі обіцянки світового миру, їхні „криваві стяги” і повернення до традиційної московської імперіялістичної політики, символізованої двоголовим орлом, і підкуп славою, золотом і реальним „хлібом” в голодний 1921 рік, то Тичинина „Відповідь землякам” з 1922 року, якою залишки послуговуються упорядники протинаціоналістичних альманахів, може бути легко інтерпретована як відповідь тогочасним „рабам отечества чужого” — новітнім землякам з „циновими гудзиками”:

Раковським, Мануйльським, Затонським...
Болото власне — ви кавали —
от двері до раю,
а нишком думали: нехай,
лиш дайте підрости,
ми ще покажем, хто ми є.

* Слід тут зазначити, що тільки за останніх 5 років з'явилося близько десятка таких „антологій”, серед яких визначаються зокрема такі: ..І земля їх не прийме”, 1973; „Збросю слова”, 1973 і 1974; ..Тавровані зрадою”, 1974; ..Лудене порієція”, 1975.

Підуть поети з нами і народи.
Не буде чвар, не буде зла,
коли замість кривавих стягів
усі побачать над собою
свого ж таки дзьобатого орла...
Душі моєї не купить вам
ані лавровими вінками,
ні золотом, ні хлібом, ні орлом.³⁾

А саркастичне — „ми ще покажем, хто ми є” звучить тут як Шевченківське зривання масок з московської колоніяльної політики на Кавказі: „До нас в науку! Ми навчим, Почеку хліб і сіль по-чим...”⁴⁾

Треба було мати „буйну” або дуже обмежену уяву, щоб також по-трактувати Тичинину „відповідь декому” — „Великим брехунам”, написану в 1921 році, як протинаціоналістичний вірш:

Та як же нам зламати тиранно-тюрмні грati,
коли співці ось тут все євнухи, кастрати?⁵⁾

В той голодоморний рік Тичина перебував у окупованій Україні. Епітет „тиранно-тюрмні” зовсім явно перегукується з поширеними тоді висловами про тиранію московських царів і про Росію як „тюрму народів (грati ж і є якраз символом в'язниці, яку большевики зовсім не збиралися „ламати”!). Займенником „нам” Тичина ідентифікує себе з тогочасним режимом, а зовсім не з еміграцією. А прислівники „ось тут” і характеристика письменників як „євнухів і кастратів” зовсім ясно відносяться до підсовєтських відносин і до новонародженої літературної дрібності або до тих, які „замкнулися в собі”, пішли „у внутрішню еміграцію”.

Павло Тичина, який „Соняшними клярнетами” (1918) привітав „золотий гомін” Української національної революції і став одним із найбільших співців нашого новітнього Відродження, Тичина, що в добу Центральної Ради був співредактором „Нової Ради” (разом із А. Ніковським і С. Єфремовим), аж до кінця 1922 року жив ще надіями на поразку большевизму й мужньо стояв, „мов скеля — непорушний”, та своїм пристрасним верлібром у черговій збірці поезій „Замість сонетів і октав” (1920) викривав і картав моральну звироднільність комуністичного режиму. Павло Тичина після 1922 року — це вже був „живий труп”...

Так, як і пізніші протинаціоналістичні вірші Павла Тичини, душу якого насамперед стероризували, а потім і таки легко купили большевики „лавровими вінками”, „золотом”, „хлібом” і великорідженівським „орлом”, лякі поезії протипетлюрівської теми у Володимира Сосюри були наслідком заперечення відомого біографічного епізоду, що тривав понад рік. — служби в Армії Української Народної Республіки (від листопада 1918 до лютого 1920 років). Про цей епізод він згадує у своїх споминах „З минулого”, надрукованих у „Червоному шляху” за 1925 рік, ч. 1-2, ст. 146-185. Вступивши добровольцем до армії УНР, Володимир Сосюра в лавах 3-го Гайдамацького полку „Вкраїну з краю в край” проходив із боями, кілька разів виривався з большевицького оточення, втікав від комуністичних банд, навчався в старшинській школі Армії УНР і, здається, навіть був у підрозділі особистої охорони Симона Петлюри. Однаке, після заломання

нашої збройної боротьби і переходу війська на територію Польщі, Володимир Сосюра залишився в Україні, став червоноармієцем 41-ої стрілецької дивізії, в травні 1920 року вступив до більшевицької партії, закінчив військово-політичні курси при політичному відділі 14-ої Червоної армії, а потім був політпрацівником і співробітником газети „Красная звезда”. Ці карколомні зміни життєвого шляху поета роздвоїли його душу, привели до „самобичування” в двадцятих роках і „розстрілювання” словами свого петлюрівського періоду, до виправдання і гльорифікації комуністичного терору, а потім і до занепадництва та ментальної недуги. Душевний двобій між „комунаром і націоналістом” був невідступним супутником протягом усього земного життя Володимира Сосюри. Коли загострювався комуністичний терор і „соціальне замовлення” вимагало клясової пильності й викликань, Сосюра брався за протипетлюрівську тему. Коли ж бодай на мить або з коньюнктурних розрахунків, наприклад, під час Другої світової війни, большевики знімали вогневу заслону над українською інтелігенцією і допускали навіть елементи національного патріотизму, в його поезії знову воскресала „синя омріяна Україна”.

Типовим прикладом протипетлюрівських творів, написаних на „соціальне замовлення”, були дві його більші поеми ранніх двадцятих років: „ГПУ” (1928) і „Тарас Трясило” (1925). У першій поемі Володимир Сосюра змалював розстріл отамана повстанців-петлюрівців і виправдовує та гльорифікує ГПУ, а в другій — намагається дати советську інтерпретацію козацького минулого й змалювати Тараса Трясила як предтечу большевиків. Протипетлюрівська тенденція „Тараса Трясила” випливає з її безпорядно агіткового закінчення:

Петлюро! Я тепер червоний!
Почуй же мій кривавий сміх, —
пришли мені із-за кордону .⁶⁾
п'ять тисяч гриневь бойових!...

Тяжко точніше окреслити жанр прозового твору Івана Микитенка під назвою „Народний лицар” або „Петлюра — панська шкура”, написаного в 1924 році. Це щось подібне до нібито гумористичного коментаря газетних повідомлень про відвідини Симоном Петлюрою Угорщини. І якби не прізвище Івана Микитенка, його легко було б приписати майстрів скалозубих „усмішок” — Остапові Вишні.

Після підступного вбивства

Після підступного вбивства Симона Петлюри, придушення проти більшевицьких повстань і тотального погрому національної свідомості інтелігенції, зв’язаного із горезвісним процесом СВУ-СУМ, протипетлюрівська тема для советських поетів і письменників стала вже ніби виказкою добронаційності й ідеологічної витриманості, яка відкривала вступ до літературних об’єдань та до редакцій альманахів, журналів і газет. І, розуміється, до відзначень, державних премій та орденів. У віршах і прозі частішають згадки імені Симона Петлюри, „приперчені” принизливими або й зовсім лайливими епітетами. Це було і все, що дозволяли комісари й політруки від літератури.

В поезії цих років продовжував послідовно „розстрілювати” своє петлюрівське минуле Володимир Сосюра. В 1927 році він написав „Відповіль” Євгеніві Маланюкові, в якій прославляє союзницьку Україну, Леніна і Маркса, ганьбить Христа і Ватикан, блазнює над іменем гетьмана Івана Мазепи й „записує” Тараса Шевченка до... комуністів. („І жив якби Тарас тепер... він був би членом ВКП’’). Ім’я Симона Петлюри він згадує в цьому вірші двічі: перший раз при компліментові московським комуністам („...нам росіяни помогли... прогнать Петлюру з України...”) і другий раз, — критикуючи афоризм Маланюка про поетів як вождів нації („Як в нашій вожді нема. ... тоді вожді її — поети...”) та захищаючи „зміну віх” Павлом Тичиною, який нібито „зрозумів, відчув наш вік”. В цій другій згадці є натяк на вбивство Симона Петлюри:

Гойдає даль заграви рижі
і хлюпа кров — землі вино...
Петлюра дні скінчив в Парижі...
Ви ж — не Петлюра й не Махно.
Замив їх рухом океанним,
немов пісок, останній бій...
Не вашій музі, пане мій,
спинити світ новий, багряний... ⁷⁾

Трохи пізніше, в тридцятих роках, Терень Масенко у віршованому романі „Степ” (1938), змальовуючи події революційного часу, майже в невтіральному контексті стверджив, що

Просвітянські „культурницькі” кадри
До Петлюри на службу ідуть.⁸⁾

Не проминув нагоди хвицьнути Симона Петлюру Й Микола Бажан у своїй поемі „Смерть Гамлета” (1932)⁹⁾ і для рими згадав ім’я Андрій Малишко у вірші „Богунська II”¹⁰⁾. Але все це було написане ніби мимоходом, так собі, між іншим, без наміру навіть поверхово зачепити бодай котрусь із рис характеру Симона Петлюри чи дати оцінку його діяльності.

В підсвітеській прозі кінця 20-их і тридцятих років продовжується ця ж сама лінія приналеждіння згадок, осмішування й знеславлювання найпримітивнішими лексичними засобами. На вістку про вбивство Симона Петлюри мабуть наказано було Остапові Вишні зареагувати примітивним памфлетом, написаним у формі народного голосіння під назвою „Ta на кого ж? На кого ж?” (1926). Досить навести двоє-трое речень з цієї „гуморески”, щоб узвітити собі всю її і її автора мистецьку безпорадність:

Та голубчуку ж ти наш сивенький!..
Та хто ж тепер і польським, і німецьким, і англійським,
і чеським, і румунським, і італійським панам п’яти чухатиме?
Та соколе ж ти наш, вояко ж ти наш хоробрый!... ¹¹⁾
Та хто ж тепер Україну за кордоном продаватиме?

Трохи більше зачепив тему петлюрівців і Симона Петлюри Петро Панч у повісті „Голубі ешелони” (1927). Офіційна „Історія української літе-

ратури", видана Академією наук УССР у 1957 році, зараховує цю повість до „помітних досягнень прози другої половини 20-их років" і вирізняє її „важливе ідейно-виховне значення", бо в ній Петро Панч „розвінчує буржуазно-націоналістичну контрреволюцію на Україні в період 1918-19 рр."¹² У „Голубих ешелонах" Петро Панч, вдаючись до трафаретних прийомів „сатиричного зниження, зокрема до емоційно забарвлених епітета і порівняння",¹³ змальовує членів дипломатичної місії Директорії, які йдуть в Одесу для переговорів з представниками іноземних держав. До протипетлюровської теми повертається Петро Панч і в своїх пізніших повістях: „Повість наших днів" (1927), „Облога ночі" (1935), „Рано-вранці", або „Мир" (1939). Але скрізь це тільки „сатиричне зниження" і „емоційно забарвлене" лайка. І тільки епізодичні діялоги, в яких згадується Симона Петлюру або петлюрівців.

Друга Світова війна і повоєнні роки

Події Другої світової війни і повоєнні роки, особливо ж брежнєвсько-косигінська доба, зробили цю тему в підсоветській літературі ще більш актуальною, бо не минає жадної нагоди: з'їзд КПСС, пленуми ЦК, сесії Верховного Совета і т. п., щоб котрійсь із кремлівських верховодів, а насамперед „сам" Леонід Ілліч, не бив на сполох і не закликав до пильності, до „викриття... діяльності буржуазних націоналістів усіх мастей, їх ідеології і політики".¹⁴ Це і зрозуміло: геройчна боротьба українського революційного гідпілля, славна епопея Української Повстанської Армії й інших противольшевицьких з'єднань і загонів, праведна „кров пролита для величної мети" — звільнення України від комуністично-московської окупації й відновлення Самостійної і Соборної Української Народної Республіки — не лише „не засихає", а стає постійно діючим „непокоючим, тривожним ферментом", „що нагадує про нескінчене і кліче на провадження розпочатого".¹⁵ Національний опір і самооборона останніх років зв'язують в єдиний нерозривний ланцюг усі етапи 60-літньої Великої Української Національної Революції і стверджують безсумнівний вплив ідей і чинів Симона Петлюри та його співробітників і однодумців — полководців Української Армії і будівничих власної національної державності. Цей „суспільний потік" нашої національно-визвольної боротьби стверджують, насамперед, комуністичні ідеологи й агітпропи, ставлячи поруч імена гетьмана Івана Мазепи, Симона Петлюри, Євгена Коновальця, Сергія Єфремова, Степана Бандери, Тараса Чупринки-Шухевича й „одержимих" та нездоланих політичних в'язнів сьогоднішніх днів.

Протипетлюровська, протимазепинська і протинаціоналістична тема в підсоветській літературі останнього тридцятиліття в Україні була не лише заторкнена, але й дещо більш розвинена вже кількома „старшими" й літературними новобранцями. Віршованою мовою, але на „зачений мотив" на цю тему писали, крім згаданих вище, Максим Рильський,¹⁶ Микола Терещенко,¹⁷ Любов Забашта,¹⁸ Сергій Воскрекасенко,¹⁹ Микола Гірник,²⁰ Григорій Плоткін,²¹ Олекса Новицький,²² Степан Олійник,²³ Іван Драч²⁴ та інші. І хоч їх можна було б називати на повний десяток або й тузин, — нічого нового й свіжішого!..Одинокий, може, Сергій Воскрекасенко „піднісся" до „синтезу", висміваючи заокеанських українців:

Отож, як бачте, ғрізні сили
Ці представляли земляки.
Вони, як ми вже говорили,
І єсть чотири ті полки:
Бандерин, імени Мазепи,
Петлюри полк та Бульби полк...²⁵

Все інше — заримовані лайки й блюзнірства, які ледве чи додадуть
шось інше до сопуху й панурости „соціалістичного реалізму”.

Підсовєтській прозі останнього тридцятиліття „пощастило” трохи
більше. На цьому поприщі і далі скалозубили недомучені в концен-
траках і регабілітовані гумористи Остап Вишня і Олександр Ковінька.
Відчіпні „ідейно-націлені” опуси появилися в подібних до себе безталанною
сірізною творах Олеся Десняка (роман „Десну перейшли батальйони”, 1936),
Семена Скляренка (роман „Шлях на Київ”, 1947) Андрія Головка (роман
„Артем Гармаш”, 1951), Олеся Гончара (роман „Перекоп”, 1957) і Михайла
Стельмаха (романи „Велика рідня”, 1951, і „Кров людська — не водиця”,
1957). Захистувавши один з них опусів навмання, ніколи й ніхто недобере,
звідки його взяли і чий це стиль. Наприклад:

12 грудня 1918 року. Станція Боярка. Вагон головного отамана ди-
ректорії Симона Петлюри. Цілу ніч не вщухали пісні у вагоні. Лився
спирт, накурено, надихано у вагоні. Якась дівчина сиділа біля вікна й
задумливо вибиває пальцем такт вальса на спітній шибці. Отаман,
схиливши голову, дрімав і марив".²⁶

Можна його, цей опус, без перешкоди, — але й без прикраси — для
твору включити в писання одного з названих вище п'яти романістів.

„Пощастило” совєтській прозі, властиво, тільки в одному випадкові:
голові КГБ-івського комітету „За повернення на Родину” (і його пізнішим
відповідникам) — Юрієві Смоличеві „височайше” дозволено було в двох
романах „Мир хатам, війна палацам” (1958) і „Реве та стогне Дніпр
широкий” (1960), що їх він називав дилогією „Рік народження 1917”, списати
просторі карикатури з діячів Української Центральної Ради і Директорії:
Михайла Грушевського, Володимира Винниченка, Симона Петлюри, Євгена
Коновалця, Андрія Мельника та з інших визначніших державних мужів і
полководців. Покористувався при тому Юрій Смолич відомим уже прийомом
„сатиричного зниження” і „емоційно забарвлених епітетів та порівнянь”,
але... Але, якщо відвідти налет іронії, який можна передати при декламуванні
або при читанні вголос і який зовсім губиться при читанні „очима”, то
виходить і зовсім протилежний ефект. Наприклад — картина Всеукраїнського
військового з'їзду:

Коли Винниченко повернувся до Троїцького дому і сів на своє
місце в президії, на трибуні промовляв Петлюра.

Худорлявий, з обличчям аскета і очима фанатика, Петлюра вже
самою зовнішністю справляв на аудиторію хвилююче враження.
Промовляючи, Петлюра вигукував закінчення речень, і виходило не-
наче гасло, кинуте в юрбу.

Коли Винниченко ввійшов, Петлюра кидав у зал:

— Українцям нема чого говорити про свою лояльність до Тимчакового уряду або Петроградської Ради! Нехай тепер вони виявляють свою лояльність до українців!

Зал гомінко ворушився і плескав у долоні.

— Центральна Рада не повинна бути тим химерним громадським органом хатнього українства! Ми бажаємо, щоб вона стала дійовим урядом української держави!

І зал дружно відповідав:

— Воліємо української влади!

— Питаються — хто даст нам автономію? А я запитую: хто ж насмілиться нам її не дати, якщо ми матимемо своє, українське військо?

Зал відповідав одностайним ревом:

— Вимагаємо української армії!

Пропорщики та вольнопорти — безусі й бородаті — зривалися з місць, підкидали вгору шапки. Сімсот пар ніг гупали об кам'яну долівку.

Та Петлюра змахнув рукою, і стало тихо.

Петлюра казав:

— Російський Тимчасовий уряд кинув нині гасло: „Мати вітчизна в небезпеці!” І він має рацію: російська держава нині справді стоїть перед небезпекою. Але вона ніколи не була матір’ю для українців, тільки — мачухою. І створення української армії буде ще дужкою — грізнішою небезпекою для російської тюрми народів!

— Слава! — залементував зал. — Геть мачуху Росію, хай живе ненька Україна!..

Петлюра тим часом промовляв далі, і кожне слово його... зал зустрічав ревищем і гроханням підошов об долівку...

І раптом у залі виник спів. Співалося пісню, принесену з тамтого боку фронту, з українських земель під Австрією, пісню українських націоналістів-самостійників:

Не пора, не пора, не пора

Москалеві й ляхові служить...²⁷

Подібних картин в дилогії чимало. І хоч і „приперчені” вони навмисне вжитими грубими словечками („ревом”, „залементував”, „ревищем і гроханням”), цілісне враження від постаті Головного Отамана залишається зовсім протилежним до того, яке намагається витворити Юрій Смолич. І, склавши їх усі разом, вдумливий читач, якому недоступні українські видання з вільного світу, може відтворити в своїй уяві постать народного Лицаря і Проводиря з найліпшими морально-етичними рисами характеру й найціннішими волевими якостями: патріотизмом, організованістю, цілеспрямованістю, наполегливістю, відповідальністю, врівноваженістю, вірою в свої сили, скромністю, ініціативністю, працьовитістю, чесністю і правдивістю, чуйністю і відклічністю, мужністю і рішучістю, умінням промовити до людського серця і розуму та надихнути до боротьби.

Це зовсім не значить, що Юрій Смолич не служив і не служить своїм московсько-комуністичним господарям „вірою і правдою”, або що він не вико-

нував сумлінно свого „соціального замовлення”. Це тільки вислів нашої глибокої віри в глибоку інтелігентність читачів на батьківщині, які навчилися „читати поміж рядками” і створювати свій нецензураний світ подій і характерів. Той факт, що підсовєтські літературі українською мовою доводиться й дотепер боротися з постаттю Симона Петлюри й петлюрівщиною новітніх часів, переконливо доводить, що цей нецензураний і глибоко захований у серцях і мізках український національний „дивосвіт” вони створили й свято бережуть як незаплямлений прапор своєї переможної боротьби.

Джерела:

¹ М. Славінський. „Симон Петлюра”, Збірник пам’яті Симона Петлюри, накладом Міжорганізаційного Комітету для вшанування пам’яті Симона Петлюри в Празі, Прага, 1930, ст. 7.

² Там таки, стор. 12.

³ Цитуємо „І земля їх не прийме”, Радянський письменник, Київ, 1973, ст. 18-19.

⁴ Тарас Шевченко, „Кобзарь”, народне видання з поясненнями і примітками д-ра Василя Сімовича, Катеринослав-Кам’янець, Ляйпциг, 1921, ст. 184.

⁵ Цитуємо за збірником „Збросю слова”, випуск другий, В-во художньої літератури „Дніпро”, Київ, 1974, ст. 8.

⁶ Володимир Сосюра, „Засуджене і заборонене” / вибране з творів/, Нью Йорк, 1952, ст. 17.

⁷ Цитуємо за збірником, „І земля їх не прийме”, ст. 31.

⁸ Терень Масенко, Степ, Держлітвидав, Київ, 1938, ст. 73-74.

⁹ Микола Бажан. Поезії та поеми, Твори в двох томах, т. I, В-во художньої літератури „Дніпро”, Київ, 1965, ст. 133.

¹⁰ Андрій Малишко, Вибране, Держ. В-во худож. літ., Київ, 1954, ст. 40.

¹¹ Остап Вишня, Твори в семи томах, т. III, Держлітвидав України, Київ, 1963, ст. 335.

¹² Історія Української Літератури. В двох томах, т. II, В-во Академії Наук УССР, Київ, 1957, ст. 553.

¹³ Там таки.

¹⁴ Микола Дубина, З гнівом і ненавистю, Вступна стаття до збірника „І земля їх не прийме”, ст. 3.

¹⁵ Симон Петлюра, Пам’яті поляглих за державність, Статті, листи, документи, Видання УВАН у ЗСА, Нью Йорк, 1956, ст. 361.

¹⁶ Максим Рильський. Твори в трьох томах, т. I, Вірші, Державне В-во худож. літер., Київ, 1956, вірш: „Радянська Україна”, ст. 338 / „Тут скоропадських і петлюр/ ... Панів і генералів бито.”/

¹⁷ Микола Терещенко, У битвах і трудах, Поезії, Дер. в-во худ. літ., Київ, 1951, ст. 242, 243, 245 / з вірша „Велика партія” „Змели ми їх орли,/ тризуби із дощенту, — // денікіних, петлюр, / пілсудських, колчаків”./

¹⁸ Любов Забашта, вірш „Троянда на камені” — про Ярослава Галана — із збірника „І земля їх не прийме”, ст. 127: „І ті, що лизали Петлюрі підметки/ / I знали не більш букваря і абетки”./

¹⁹ Сергій Воскрекасенко, поема „Соборна корчма”, там таки, ст. 206.

ВІД РЕДАКЦІЇ: Подані в оригіналі точні джерела на відклики 20-27 з технічних причин (брак місця) пропущено. Вони відносяться до писань авторів: ²⁰ Микола Гірник, ²¹ Григорій Плоткін, ²² Олекса Новицький, ²³ Степан Олійник, ²⁴ Іван Драч, ²⁵ Сергій Воскрекасенко, ²⁶ Степан Скларенко, ²⁷ Юрій Смолич.

ВИКОНУЮЧИ ЗАПОВІТИ СИМОНА ПЕТЛЮРИ

Минуло 49 років від дня підступного вбивства творця і провідника новітньої незалежної, соборної і народоправної української Держави – Симона Петлюри. Згадуючи ці сумні роковини, ми з незвичайною пошаною і подивом відзначаємо ті виняткові якості його характеру, які були і залишаються немеркнучим зразком для наслідування усіх наступних і прийдешніх поколінь борців: безмежна любов до свого народу і поневоленої Батьківщини, висока ідейність і принциповість, надзвичайна працездатність і продуктивність, подивугідна організованість, дисциплінованість і систематичність, а понад все – майже надлюдська енергійність і витривалість, постійно присутня самоопанованість у найкритичніші хвилини, творча ініціатива й відвага, незвичайна скромність і відповіальність, готовність до дій і найвищої жертви. Ледве чи знайдеться така прикмета справді лицарського і провідницького характеру, яка б не виявила себе за коротких, але по вінця виповнених змістом і безприкладним геройним служінням, 47 років його земного життя. Велич його постаті зображені ще задовго до початку національно-визвольної боротьби і відновлення нашої державності у формі Української Народної Республіки академік К о р ш, сказавши в середині Першої світової війни такі пророчі слова про Симона Петлюру, тоді скромного редактора журналу "Українська життя": "Він – з породи вождів, людина з того тіста, що колись у ста ровину закладали династії, а в наш демократичний час стають національними героями."

Переглядаючи понад півстолітній період національного відродження і створення із сірої етнографічної маси новітньої української інції, ми з великою гордістю усвідомлюємо і стверджуємо факт закладення тривалих і нерушимих підвалин для модерної династії борців і героїв, династії П е т л ю р о в и ч і в - петлюрівців, що тілом і кров"ю, мозком і серцем нерозривно зв"язані із своїм народом. Мав також рацію академік К о р ш, говорячи, що "українці самі не знають, кого вони мають серед себе." Чужинці або запеклі вороги, ось уже понад півстоліття виклинаючи новітніх мазепинців, підказують нам усвідомити нарешті "х т о м и ", до якого роду-династії ми належимо і що ця принадлежність вимагає від кожного з нас. Велика честь і велике щастя належати до династії П е т л ю р о в и ч і в - петлюрівців! Але це також і великий обов"язок та призначення. В поневоленій московськими комуністами Україні майже кожний культурний діяч, що ідентифікує себе з українським народом і його мовою та традицією – це вже петлюрівець і потенційний мученик. В часи появи і виросту шестидесятників, цього сміливого і буйного виквіту національної гордості, навіть режимовий піснопівець Андрій Малишко, критикуючи в межах дозволеного сучасне

"око і вухо государеве" – сексотів-анонімщиків, так стверджував існування династії петлюрівців і панічний страх перед ними московських окупантів:

Ти народився в сороковому –
він напише,
що ти – Петлюра,
І давай документи з печатями,
доки ціла у тебе шкура...

Як же нам, що вийшли у вільний світ із великою місією невтомно виконувати вічно нові й актуальні заповіти основоположника новітньої династії борців і героїв, як же нам з гордістю не називатися петлюрізми й щодня та щогодини свідомо і щедро не класти на жертвник його найдосконалішого державного твору – Української Народньої Республіки своїх умінь, своїх матеріальних достатків і своєї творчої праці?

Одним із багатьох заповітів Симона Петлюри, чітко зформульованих у його прецинній брошурі "Сучасна українська еміграція та її завдання", є вимога збереження Державного Центру УНР і невтомної праці "для державної справи".

"Все, що є морально здоровим, працездатним і національно чесним з поміж нашої еміграції, – писав 52 роки тому Симон Петлюра в цій докладно і на роки й десятиліття опрацьованій програмі національно-визвольної боротьби, – все мусить провадити дальшу невтомну боротьбу за наші національно-державні ідеали, за виборення незалежності державної нашого народу... Той, хто уникає од неї, хто поступає по прислів'ю "моя хата з краю – нічого не знаю", той свідомо себе виводить з фаланги активних борців нашої справи. Це уникання подібним буде до тхірства і знайде свою оцінку належну серед тих, хто невтомно працюватиме, змінивши методи і шляхи боротьби. В свій час таку поведінку самолюбійних егоїстів пригадається, і знайдуться месники на них; як знайдуться вони і на тих, хто для "лакомства нещасного" для вигоди власної: а то й для шкоди недавніх своїх братів та товаришів поборотьбі в стан ворога переходить. Чи моральний засуд громадянства, чи караюча рука закону державного таких перекінчиків все одно знайде колись."

В одному з листів до Олександра Лотоцького, видатного державного діяча і публіциста, Симон Петлюра, відзначаючи те, що "пересічний, морально здоровий емігрант хоче не тільки ясної відповіді на основні проблеми нашої державної програми, але й сміливої боротьби за неї", передбачає створення кристалізаційних осередків для оборони від напасників, наступу на ворогів і організації "себе для майбутнього будівництва" та поповнення рядів тих, які покликані "до керми, до практичної провідної ролі." Такі кристалізаційні осередки постали відразу ж після створення нашого передпарламенту – Української Національ-

ної Ради понад 26 років тому, навесні 1949 року, у формі Товаристств Сприяння і пізніше (на американському континенті) у формі Товаристств Прихильників Української Народної Республіки. Ці Товаристства, що діють у кожній країні нашого поселення, стали справжніми твердинями ідей 22-х Січнів: самостійності і соборності. Вони не лише успішно обороняли світлі традиції Української Народної Республіки, а й у змінених формах і методах зорганізовували наступальну боротьбу проти єдинонеділимців, капітулянтів і советофілів, вони подавали і подають виключної ваги моральну і матеріальну допомогу своєму легітимному урядові та у формі Громадського Сектору УНРади стають місцем вишколу й джерелами поповнення кадрів національної боротьби й державного будівництва.

Виконуючи заповіти Симона Петлюри в усіх царинах національного життя нашої спільноти, ми повинні насамперед віддати належне жертвенному й працьовитому членству цих Товаристств та їхнім самовідремчним керівникам й постійно турбуватися про розріст і зміцнення цих справжніх фортець самостійності, соборності й народоправства, а також кристалізаційних осередків новітньої династії петлюрівців.

СИМОН ПЕТЛЮРА
Символ нашої державності

УНРада — здійснений заповіт С. Петлюри і вислів нашої національної гордості

Ювілейний 1948 рік — рік трьохсотліття державницького чину Богдана Хмельницького і тридцятиліття проголошення незалежності Української Народної Республіки — увійшов у новітню історію українських визвольних змагань як рік здійснення одного з важливих заповітів Симона Петлюри — заповіту про напрямок діяльності державних органів УНР на чужині.

«Опинившись в умовах перебування на чужій території, правительство (повинно)... вжити всіх заходів до скріплення свого становища і зміцнення тих кроків, яких воно повинно вжити в інтересах майбутнього відновлення праці на теренах України. Ці завдання я поділив би на дві категорії. До першої відношу намічення певних заходів політично-дипломатичного характеру, що мають своєю метою зацікавити долею УНР рішальні світові чинники. До другої категорії відношу:

1. Міри, направлені до скорочення нашої армії, що перейшла на терен Польщі — ІІ реорганізацію;

2. Реорганізацію самого Уряду в цілях пристослення його до потреб майбутньої боротьби, і

3. Консолідацію всіх сил громадських в суцільній однолітній цілі, передягните однаковим розумінням державних потреб і почуттів обов'язку перед державою.

Як знаємо, за одне з першочергових завдань нашої національно-визвольної політики Головний Отаман вважав зміцнення Уряду УНР шляхом реорганізації його й пристосування до умов та потреб наступної боротьби, а також консолідацію всіх політичних і громадських сил в єдиний національний фронт, що забезпечів би постійну і тривалу допомогу, необхідну для успішного виконання цілого комплексу національно-державних проблем, що постали перед

Урядом у зв'язку з новими зміненими обставинами. Відразу ж після переходу на терен Польщі: було скликано 3. лютого 1920 року Раду Республіки в Тарнісі, а через рік — 1. лютого 1921 р. у Відні була спроба створити всеукраїнську народну раду.

Питання реорганізації Державного Центру УНР і створення единого національного фронту всіх політичних сил постійно було в полі зору наших державних мужів і проводирів суспільних та світоглядових організацій. При цій нагоді не зایво буде пригадати великих і цінну працю тодішнього міністра закордонних справ УНР професора Олександра Шульгина «Без території», надруковану видавництвом «Меч» у Парижі в 1934 році з передмовою прем'єр-міністра Вячеслава Прокоповича.

Обговорюючи проблему національної єдності і національного проводу, зокрема, й у зв'язку з модною тоді ідеєю скликання всеукраїнського конгресу, щось подібного до тепер актуального світового конгресу, проф. Шульгин, що протягом кількох років очолював також Головну Еміграційну Раду — надрайне тіло, яке об'єднувало центральні репрезентації емігрантів у Польщі, Румунії, Люксембурзі, Бельгії, Югославії, Туреччині, Чехо-Словаччині, Франції тощо — зовсім виразно розрізняв і визначав ієпархію вартостей та обстоював порозуміння, погодження політичних сил і залишив до підтримки Державного Центру УНР, пишучи такі слова:

«Жадний комітет, створений за кордоном, не може мати і сotoї долі того авторитету, що має уряд, який створено на рідній землі, який очолював ту боротьбу, що стала легендарною в очах самих бійців, не кажучи вже про молодців покоління... Центр акції, провід політичний нам треба шукати не на всес-

українському конгресі, що мусить мати інші завдання. Цей провід вже існує, він має свою славну традицію. Він є чинним... А коли вже ми згадуємо тут за конгрес, то мусимо виразно підкреслити, що він буде доцільним і корисним лише при умові, коли наперед, до його скликання, дійде до згоди між голозними територіальними і політичними напрямками: між наддніпрянською еміграцією, що репрезентує Велику Україну, та представниками західних земель, в першу чергу. Ми ніколи не виключали можливості порозуміння із тими політичними угрупованнями, що закордоном стоять тим часом в опозиції до уряду».

Після занепаду політичного життя в Тарнові, його центр переноситься до Праги, де на Різдвяні свята 1925 року покладено основи безпартійного республікансько-демократичного клубу під головуванням Ол. Лотоцького, К. Мацієвича, М. Славінського, що став осередком усіх прихильників творчої української державності і лабораторією Державного Центру.

Складання Першої еміграційної конференції в Празі в 1929 році й створення на ній Головної Еміграційної Ради з місцем осідку постійної президії в Парижі, а потім скликання Другої конференції в 1932 році і Третьої — 14.-15. лютого 1934 року — були дальшим етапом згуртування організованої еміграції навколо Уряду УНР. Однак організаційне упорядкування еміграційного життя, нервового і вражливого за своєю суттю, потребувало дисципліноточного осередку, що стояв би за і над еміграцією. Цим осередком був Державний Центр УНР.

В той час у цій справі не було двох різних відповідей.

З ходом часу питання створення єдиного національного фронту ще більше заціківувалося. Воно, це питання, особливо загострилося й актуалізувалося в ході другої світової війни та після неї. До менш або більш щасливих шукань шляхів його розв'язання слід віднести майже семилітні спроби створен-

ня всеукраїнського політичного центру, що розпочалися в 1941 році конференцією української еміграції в Кракові і були продовжувані періодичними зустрічами представників різних державно-політических формувань, як, наприклад, нарада представників Державного Центру УНР з провідними націоналістичними середовищами — полковником А. Мен-

льником і сл. п. С. Бандерою, — а також з Павлом Скоропадським у 1944 році. Але ці шукання шляхів до взаємного порозуміння й співпраці не привели до видимого успіху.

Щойно після розпаду «Третього району» й перемоги сил міжнародної демократії для таких переговорів витворилися сприятливі обставини, бо зненецька погляди всіх тверезо мислячих політиків були звернені в бік української демократії й Державного Центру Української Народної Республіки, де вони були об'єднані, що не були обтяженні гріхами прихильності чи співпраці з недавнім окупантам України. Річальну роль в цьому відіграв токож факт спонтанного і беззастережного переходу суспільних сил з центральних земель України, що вирвалися з-під комуністичної неволі, на бік законного уряду Української Народної Республіки.

Цей величезної політичної ваги факт замовчувався і замовчується та недоцільностю або зумисне применшується і дотепер нашою політичною публістикою, що, на жаль, назагал не визначається розважливістю й безсторонністю аналізу та логічністю висновків. Разючою протилежністю цьому є, наприклад, глибо-ка аналіза і логічна примолінійність висновків Симона Петлюри, який напередодні трагічної загибелі в журналі «Гризуб» за 18. квітня 1926 року в статті «Ловці душ» писав:

»Українізація нікого на Україні обурити не може. Там знають справжню ціну Йї, використовуючи легальні можливості ІІ для ширших національних завдань, думають і дібають про те саме, про що дбає Уряд УНР і скучена біля нього політична еміграція українська. Єдність

думок в цій справі між «тим» боком і тикувались в існуючих суспільних організаціях, насамперед, в організаціях украйнських націоналістів. Але найбільша частина створила свої громадсько-політичні й світоглядові організації, спочатку Організовану Українську Громадськість, а потім Українську Революційно-Демократичну Партию на чолі з сл. п. Іваном Павловичем Багряним, Український Національно-Державний Союз, Українську Селянську Партию, ДОБРУС, ОДУМ та Легіон імені Симона Петлюри.

Це на честь політичного активу найновішої еміграції з-під созіціальної заманчини треба віднести успіх кінсолідаційної акції й перебудови Державного Центру УНР з метою пристосування його до потреб змінених обставин боротьби. Слід ствердити, що не зважаючи на приналежність до різних світоглядових розгалужень, постава її в цьому питанні була зовсім однозначною. І може якраз тому її треба згадувати сам факт створення Української Національної Ради, що ці зрілі люди й віддані патріоти були в різних середовищах, що, наприклад, у рядах революційної ОУН Ст. Бандери були такі (вже покійні тепер) досвідчені політики, як проф. Анатолій Григорович Рябишенко і проф. д-р Борис Юрієвич Андрієвський, а в рядах організації демократичного сектору — також покійні — такі державні мужі й політичні діячі як Іван П. Багряний, Михайло О. Ветухів, Михайло Олексій, проф. Іван Сенько, проф. Микита Кекало, проф. Іван Дубинець, Федір Пігідо і інші.

Через неповне двадцятиліття після цих слів Симона Петлюри, тодішня молодь, а в роки другої світової війни дорослі громадяни, разом з молодю, народженою «в огні і бурі» великої національної революції промовисто доказала правдивість висловів Симона Петлюри і беззастережно влилась у лави борців за відновлення Української Народної Республіки. Визначна частина політично активної й національної свідомої інтелігенції з центральних земель України ак-

тивізувалась в існуючих суспільних організаціях, насамперед, в організаціях украйнських націоналістів. Але найбільша частина створила свої громадсько-політичні й світоглядові організації, спочатку Організовану Українську Громадськість, а потім Українську Революційно-Демократичну Партию на чолі з сл. п. Іваном Павловичем Багряним, Український Національно-Державний Союз, Українську Селянську Партию, ДОБРУС, ОДУМ та Легіон імені Симона Петлюри.

Це на честь політичного активу найновішої еміграції з-під созіціальної заманчини треба віднести успіх кінсолідаційної акції й перебудови Державного Центру УНР з метою пристосування його до потреб змінених обставин боротьби. Слід ствердити, що не зважаючи на приналежність до різних світоглядових розгалужень, постава її в цьому питанні була зовсім однозначною. І може якраз тому її треба згадувати сам факт створення Української Національної Ради, що ці зрілі люди й віддані патріоти були в різних середовищах, що, наприклад, у рядах революційної ОУН Ст. Бандери були такі (вже покійні тепер) досвідчені політики, як проф. Анатолій Григорович Рябишenko і проф. д-р Борис Юрієвич Андрієвський, а в рядах організації демократичного сектору — також покійні — такі державні мужі й політичні діячі як Іван П. Багряний, Михайло О. Ветухів, Михайло Олексій, проф. Іван Сенько, проф. Микита Кекало, проф. Іван Дубинець, Федір Пігідо і інші.

Однаке повернімося знову до справ створення передумов передбудови Державного Центру УНРеспубліки, до шукання шляхів взаємного порозуміння і співпраці. Далішим кроком у цьому напрямкові було створення КУКу — Координаційного Українського Комітету в Німеччині — 14. липня 1946 року, що мав на меті скоординувати всі виступи, дії й навіть до певної міри ініціативу поодиноких політичних угруповань на внутрішньо-еміграційному і зовнішньому відтінках, і тим підготував-

ти ґрунт для створення легітимного державного центру. Свою мету КУК окреслив такими словами:

«Українські політичні організації, маючи на очі найвище національне добро, увійшли між собою в контакт з метою переводити вінутрішнє упорядкування українського політичного і громадського життя та координування всіх національних зусиль».

За принципом побудови КУК 1же де в чому нагадував майбутню зasadу патріету політичних груп прийняту пізніше в Українській Національній Раді.

За тодішніх обставин відірваност різних поколінь та через відсутність тягlosti активного політичного життя організації демократичного сектору гвалтовно обірваного більшевицькою і нацистською окупацією, КУК, здається нам, попри всі його хиби був єдино можливою й єдино корисною установою, де зустрічалися особи й погляди, де було місце на річеву дискусію, на компроміс, на самодисципліну. До КУКу не належала тільки ОУН(р) Степана Бандери,

Концепція реорганізації Державного Центру УНР виросла з денамічної ідеї відновлення й успішного завершення боротьби за волю й незалежність України, ідеї, що її здійснення, здавалось, розраховане на зовсім короткий час, особливо в перші роки після закінчення другої світової війни й нарощання подій холодної війни з советами та за обставин максимальної близькості до рідного краю й зовсім реальних, хоч і романтических, надій згинути або волі добути. Ця ідея наказувала, навіть найбільш розактивізованим, організувати українську спільноту в одне ціле на випадок сприятливих обставин, щоб не повторилися недотягнення і помилки періоду перших визвольних змагань, спертися на волю українського народу, висловлену в актах часів Великої Національної Революції, організувати й очолити визвольну боротьбу та бути її речником перед світом. Це була консолідація для дії. І тому, коли з'явилася ініціатива творення Національної Ради,

всі політичні угрупування поставилися до неї з належною увагою, та навіть повагою. Це була ініціатива найбільш злободенна, найбільш здоровая й виповнена реальним змістом та узагальнювана тривалими доказами. Це був, відповідно, виклик усім політичним організаціям: стати «плечима до плечей».

Пробним каменем консолідації на громадському відтинку стало Центральне Представництво Української Еміграції в Німеччині, що на своєму Регенсбургському з'їзді в листопаді 1947 року було перебудоване на засадах включення всіх суспільних секторів в організоване громадське життя й перебрання спільноти відповідальності за його перебіг в осередках української еміграції.

Осідок головної управи ЦПУЕ — місто Авсбург з цього часу, з часу здійсненої громадської консолідації, стає центром тяжіння також політических сил, що, пересвідчені в можливості консолідації на політичному відтинкові, готували підстави для політичної погодженості й перебудови та оновлення Державного Центру УНР. Ініціатива вийшла з кіл Уряду УНР, що перебував у таборах біля Франкфурту на Майні (Оффенбах, Майнц Кацель Етлінген, Карлсруе, Мангайм) і був очолений державним мужем великого мірила д-ром Костянтином Панківським. Головним промотором консолідаційної акції й посерединником між усіма українськими політичними партіями та організаціями і Державним Центром УНР в особі Голови Директорії Андрія Левицького та Уряду УНР був голова підготовчої комісії колишній прем'єр і досвідчений політик Ісаак Прохорович Мазепа.

Понад півроку тривали засідання підготовчої комісії за участю представників усіх політических угрупувань. Серед учасників підготовчої комісії були такі визначні державні мужі й провідники політических організацій, як нині вже покійні Ісаак Мазепа, Степан Баран, Іван Багряний, Анатолій Рябіщенко, Юліян Павликівський, Іван Синько, Михайло Олексій, Антін Чернецький, Осип Бойдунік, Григорій Днісенко,

Дмитро Андрієвський, Матвій Стахів... Вони репрезентували не тільки всі барви нашого самостійницького політичного центру, а й усі землі соборної України та всі фази державного будівництва й національно-визвольних змагань новітнього часу.

10. червня 1948 року було завершено реорганізацію Державного Центру УНР, що її зафіксовано в Тимчасовому Законі, підписаного Головою Директарії Андрієм Лівіцьким і того ж дня було підписано Статут УНРади усіма членами підготовчої комісії, крім гетьманців.

А через тиждень 16. червня 1948 року розпочала свої наради Перша сесія Української Національної Ради, що тривала протягом чотирьох днів до 20. червня 1948 року. Крім прийняття важливих законів, що їх не мала права і не могла перед тим ухвалити жодна з партій чи їх груп, Перша сесія УНРади затвердила перебудову Державного Центру УНР з чіткою системою прав і обов'язків. На чолі Державного Центру з титулом президента держави став Голова Директарії Андрій Лівіцький; функції передпарляменту, законодатного представництва української нації, передали до рук репрезентантів політичної думки і волі — Української Національної Ради, що її очолив проф. д-р Б. Іваницький, делегатів від світоглядових організацій; Виконавчим Органом, створеним на основі потодження між політичними групами й очоленим проф. Ісааком Мазепою, завершувалася ця триедиця будова. Кожний її член склав перед сесією таку вроčисту присяту:

«Присягаю Богові і своєму народові, що буду вірно служити моїй Батьківщині, боротися за її визволення та в своїй діяльності буду керуватися єдино добром української нації».

Фактом створення Української Національної Ради, як частини реорганізованого Державного Центру УНР, не тільки виконано один із важливих заповітів Симона Петлюри, а й доконано великого історичного діла, я сказав би подвигу, що відразу підніс вагу і значення наших політичних сил у наших

власних очах, що несказано зміцнив віру в нашу організованість, в можливість погодженої дії різних і рівних, в невідкладний успіх наших національних визвольних змагань. Сукупність цих почуттів ми називаємо національною гордістю. Національна гордість — корінь і основа всього.

«Боротьба за Україну, за українців, боротьба на Україні — е боротьба тільки і виключно за чи проти національної гордості українця», — писав Юрій Ліша.

Створення Української Національної Ради 15 років тому 16. червня 1948 року, як і створення Центральної Ради 17. березня 1917 року, як і проголошення акту незалежності 22 січня 1918 року й акту соборності 22. січня 1919 року та революційний зраз 1. листопада 1918 року, я сказав би більше, якби мав час на те, щоб "справитися" з демократичними екстремістами, що готові звинуватити мене в "ересі" — я б сказав, що і акт 30. червня 1941 року, що всі ці акти стоять в одному ряді, як вислови нашої національної гордості — кореня і основи всього.

І так цей факт прийняли не тільки українські люди по цей і по той бік заливої заслони. Так прийняли цей факт токож нащі близькі сусіди й інші поневолені народи, що почали не тільки заздрити нам, а й наслідувати наш почин. Можна сміливо ствердити, що фактом постання Української Національної Ради ми, як нація в поході, народились до нового життя на вищому етапі.

Всі ми ще занадто сучасні, а часто й одержимі злобою та заздрістю, інші занадто близько прив'язані часом і буденщиною, щоб збагнути велич доконаного 15 років тому. Велике можна бачити тільки з відстані, з перспективи або тоді, коли його нагло втратимо.

З такої відстані дав, наприклад, оцінку УНРаді Голова Anglo-Українського Товариства Оберон Герберт, що назвав УНРаду свідченням політичної зрілості еміграції. В моєму розумінні — політика зрілости і національної гордості — це синоніми.

ЩЕ КІЛЬКА ЗУСИЛЬ!..

(Промова, яку виголосив Віцепрезидент УНР в екзилі
Микола Степаненко на Ювілейному З'їзді СБУВ
2-го вересня 1967 року)

Всечесні Отці, Високоповажані Панове Генерали, Вельмишанові Члени Президії, дорогі делегати і учасники 6-го Ювілейного З'їзду Союзу Бувших Українських Вояків у Канаді!

Широзердечно вітаю Вас від імені Державного Центру Української Народної Республіки із славними Ювілеями, яких Всешишній поблагословив дочекатися нам усім, а насамперед із Золотим Ювілеєм Великої Української Національної Революції і Української Народної Республіки та з 30-тиріччям існування однієї із найстарших твердинь вояцького духа і традиції — Союзу Бувших Українських Вояків у Канаді.

Вітаю також усіх Вас — громадян і мешканців Канади, гостинної країни волі і добробуту, яка стала другою Батьківщиною для тисяч знедолених переселенів із нашого поневоленого і визискуваного чужинцями краю та притулком для української політичної еміграції. Ви маєте повне право і підстави бути гордими за цю упорядковану й розумно керовану державу з її неоглядними просторами і необмеженими можливостями для кожної людини. Такою ж народоправною державою мала бути і відроджена 50 років тому Українська Народна Республіка, яку Ви, дорогі вояки і учасники національно-державного будівництва, творили, змінювали і обоняли душою і тілом. Не судилося Вам і Вашим дітям, спорідненим по крові і по ідеї, які приходять тепер Вам на зміну і стають при геройчних бойових прапорах легендарного війська УНР і при кермі Державного Центру, не довелося нам усім відзначити Золотий Ювілей "у своїй хаті" і "по своїй волі". Тим сильнішою хай буде Ваша любов до рідної землі і нашого великого народу та відданість цій державі, яка, будучи чемпіоном новітньої демократії, розуміє і підтримує боротьбу укра-

їнського народу за волю і справедливість та яка забезпечила виходням з України і канадійцям українського походження право і можливість бути сенаторами, міністрами, членами парламенту, головами міських управ, суддями, професорами університетів, підприємцями і професіоналістами, яких знання, уміння, досвід і виливи можуть пригодитися також і відновленій Українській Народній Республіці. І тим жагуччию та непереможнію хай буде Ваша віра у нивідке відновлення Української Народної Республіки, та віра, по якій буде заплачено, якщо не Вам, то Вашим літтям. І тим самовідреченішим хай буде Ваш інодіений вклад до справи, яка була і залишилася змістом Вашого існування — здійснення національно-державних ідеалів українського народу.

Союз Бувших Українських Вояків у Канаді, тридцятирічча існування і дуже цінної національно-громадської діяльності якого тепер відзначаємо, зродився із великої братньої любові до побратима по зброй та із глибокої пошані до вояцького труду, героїчних чинів і славної пам'яти новітніх лицарів-воїнів і керманичів Збройних Сил УНР.

Називаючи лицарями Вас і тих, які найвищою жертвою свого життя поклали тривалі підвалини для нашої національної гордості і які своєю кров'ю винесали найяскравіші сторінки новітньої історії України, називаючи Вас і їх лицарями, я не повторюю завчених слів і фраз, приготовлених для святкових урочистостей. В очах моого покоління, яке народилося “в огні і бурі” Великої Української Національної Революції або протягом першого чвертє століття після нашої болючої мілітарної поразки і в “прокляті роки” розгулу московсько-комуністичного терору, в очах цього покоління Бувших літей і спадкоємців, а також у моїх очах, Ви є носіями тих прикмет, які складають буквальнє значення того слова: самовіддані, великородні, шляхетні люди воєнного стану, визволені від двохсотлітнього духовного невільництва, яке було гвалтовно накинене українському

народові московськими самодержцями після Полтавської битви, і яке було утримуване та скріплюване "жалуванням" лакомства лукавого або сіянням нелюдського страху. Тільки той, хто в собі переміг своєкорисливість і страх, і хто відважно став до нерівного бою за волю і лінію долю свого народу, — тільки той гідний носити це високе звання. Ви поклали початок новітньому українському лицарству, на бойовому штаті якого вирізьблені Шевченко і Петлюра. Перший поставив на сторожі нашого народу СЛОВО, другий — МЕЧ.

Слово і меч нерозривно вплітаються в гірлянду нашої історії. Слово Андрія Первозванного про Божу Благодать, що засяє на київських горах, і меч князів та дружинників Київської Русі. Мечі Святослава та Ігоря і знову безсмертне Слово про Ігорів Похід. Слово народних співців-кобзарів і мечі запорожського козацтва. Слово Івана Вишнівського і меч Богдана Хмельницького. Слово Петра Могили і меч Івана Mazепи. Слово безіменних творців народних дум і пісень та мечі гайдамаків і Кармелюка. Слово кирило-методіїв і великого Кобзаря та мечі, перековані із хліборобських рал. Ви також уялися за слово тоді, коли пощербилися мечі.

Союз Бувших Українських Вояків у Канаді — це твердиня слова любови до побратима, слова героїчної традиції, слова невмируючої слави, слова оборони свого народу, слова ненависті до ворога. У цій фортеці Ваша оборонна і наступальна зброя — слово. Слово конгресів, свят, зустрічів, звернень, закликів, доповідей, збирників, спогадів, слово Вашого скромного "Дороговказу". — "Без золота, без каменю, без хитрої мови, а голосне та правдиве, як Господа слово!"

Це вірний, випробуваний і переможний шлях, який Ви гідно і чесно пройшли, почавши від хвилини, коли на нього добровільно ступили. Ви маєте вироблених і мудрих керівників — військових і політиків. Це променює із кожної сторінки, із кожного рядка Вашого журналу, що є журналом-зеркалом, яке відображує

може тільки частину інколи дрібної і непомітної, але завжди корисної і перспективної діяльності.

Воянська підпорядкованість, самовідреченність, великудущість, шляхетність, готовість до взаємної допомоги і перестороги, прямування до єдності різних і рівних складників єдиного національного фронту, а понад все — наступальна активність хай і далі прикрашують кожного з Вас і Ваш Союз у цілому!

Як представник Державного Центру УНР, того видимого символу нашої державності і організатора національно-визвольної боротьби, не обінюю Вам нічого, крім тяжкої праці і випробувань. Наш найлютіший ворог — московський іновійстичний комунізм — здає позицію за позицією на землях нашого національного материка. Цей відступ голосним відлунням сягає кожної закутини світу, де є українська людина. Комуністичні ігрища, "національні за формою", на світовій виставці в Канаді — це тільки захисні ударі й маскування чогось, чого не хочуть показати безстороннім спостерігачам.

Блазнування і комуфляж минуть, і ми станемо свідками вимовних фактів нашого наступу і реакції ворога, а в проглядній перспективі ми помітимо і відступ, який може ще супроводжуватися терором, руйною і новими пожежами. Будьмо сторожкі й мобільні! Ще кілька зусиль, ще кілька ударів!

У хаосі часу, що його тепер переживаємо ми і світ, мелодія нашого слова щораз виразніше переливається в брязкіт меча. Руки, що його, той меч, ухоплять, повинні бути просвітленими і надихненими Вашим лицарським словом.

Життя людське, особливо ж лицарське, також і життя поколінь, на жаль, відміряне скучно. Завершімо ж його так, дорогі побратими, щоб воно лягло пам'ятниками книг про докопане і бачене, ясним заповітом і чітким петлюрівським дорожовказом, націленим на Золотоверхий Київ — столицю відновленої Української Народної Республіки.

Слава учасникам і творцям Великої Національної Революції!

Промова

ВІЦЕПРЕЗИДЕНТА УНРЕСПУБЛІКИ В ЕКЗІЛІ ПРОФ. М. СТЕПАНЕНКА НА СВЯТІ САМОСТІЙНОСТИ І СОБОРНОСТИ В НЬЮ-ЙОРКУ 26-ГО СІЧНЯ 1975 Р.

Як представник Уряду Української Народної Республіки в екзилі, маю велику честь і обов'язок ще раз усно передати учасникам цього величавого Свята «наш палкий привіт і найкращі побажання». В нашому святочному Зверненні, що було опубліковане в ювілейних числах часописів, сказано таке:

«Насамперед пересиламо наші сповінні подиву, але зараз і болю, побажання всім непохитним борцям за волю нашого народу на батьківщині, всім тим, що караються у в'язницях і на засланнях новітньої тюрми народів, яка існує тепер під назвою ССРР. Вітаемо всіх українців у діяспорі, а насамперед нашу молодь, що своїми протестами, демонстраціями і невпинною оборонною акцією солідаризується з нескореними нашими патріотами, які у різних формах борються за права нашого народу в умовах терористично-тоталітарного режиму російсько-советської окупації в Україні. Вітаемо все наше громадянство, всіх українців і українок на батьківщині і поза її межами».

Славні й вікопомні дні 22 січня 1918 і 1919 років уже понад півстоліття відзначають усі українські патріоти-самостійники на батьківщині й у кожній громаді світового розселення, як величне свято української державності. Це ствердження має велике значення, бо воно свідчить про те, що ВСІ ми ходимось за тому, що Акти 22-х січнів стали загально-визнаними і непорушними маніфестами державно-політичної волі українського народу. Воно також свідчить про наявність і безперестанну корисну дію того вихновного й кристалізаційного чинника, який єднає нас у непереможну духову спільноту, що наполегливо прагне й невтомно працює в напрямку відновлення Української Суворенної і Соборної Держави.

Всі поневолювачі українського народу починали свою політику знищенні й за-

глади власне від знищенні свят, бо — робить зовсім слуханий всеохопний висновок Валентин Мороз — «неможливо зламати людей, зробити їх рабами, поки не вкрадеш у них свята, поки не зебриши традицій, не розтопчеш їх храми».

І якраз у свіtlі цих слів Валентина Мороза ми належно оцінимо значення постанови Ради Директорів Українського Конгресового Комітету Америки з 14 грудня 1974 року про щорічне відзначення 22 січня як Уссеукраїнського Національного Свята. Так довго, як довго уроочисто й голосно ми будемо відзначати це свято, зміцнюючи й розбодовуючи наш величний храм самостійницького думання й соборної дії, як довго плекатимемо наші славні і геройчні традиції, так довго ніхто і нішо не зробить нас рабами і не зламає нашої волі боротися і пе-ремогти!

В культурному й політичному підсонтині західної цивілізації ми маємо необмежені можливості в час цього й інших національних свят виявити нашу безмежну і творчу любов до України та нашого поневоленого й нездоланого народу, а також пригадувати про наші живі й непередавнені права та обов'язки. Наші брати і сестри на рідних землях, позбавлені цих можливостей, почувши про величні й голосні святкування цих днів та урочисті відзначення їх урядами й парламентами країн нашого поселення, скріплять свої сили, витривалість і віру в невідкладну перемогу національно-державної боротьби.

Всі ми однозігдіні також і в тому, що Акти 22-х січнів наклали глибокий відбиток на близько шістдесятлітню боротьбу нашого народу й лягли в основу світогляду та практичної діяльності широко й зразково розбудованої організаційної системи вільних українців, що є свідченням наших незнищених творчих сил і запорукою майбутніх перемог над ворогом. Величезне історичне значення

Актів 22-х січнів є в тому, що будучи формально наріжним каменем храму Української Народньої Республіки й правними підставами для визнання її урядами інших країн, вони не були ані не подаровані ані не накинені якоюсь чужою силою, а визріли на ґрунті історичних державницьких традицій і геройчного минулого, спиралися на духовість усіх народів мас, були здійснені і є здійснені в нашій щоденній праці єдино для добра і слави українського народу та витримали найтяжчі випробування вогнем, мечем і кров'ю ліпших синів нашого народу, ім'ям яким легіон, а символи яких — незабутні постаті лицарів-мучеників: Симон Петлюра, Евген Коновалець, Михайло Грушевський, Василь Липківський, Сергій Єфремов, Андрій Шептицький, Роман Шухевич-Чупринка і Степан Бандера. Творцям, виконавцям, подовжувачам і послідовникам цих історичних звершень прислуговують щирій наш подів, глибока пошана й велика честь і слава. Про величезний і непромінальний вплив ідей, що випливали з Актів 22-х січнів, свідчить той незаперечний факт, що вони завжди і насамперед були визначальними напрямками й просвітлювали діяльність найвизначніших державних, політичних і військових керівників не лише доби Української Народньої Республіки, а й самостійної гетьманської України і часів Карпатської України 1938—39 років, а також відновленої Української Держави Актом 30 червня 1941 року.

Вони, ці ідеї, були джерелом натхнення, відваги і самопосвяти для Наддніпрянської Галицької Армії та Корпусу Українських Січових Стрільців. Вони породили героїку Крут, Двох Зимових Походів, Базару, Листопадового чину й Чортківської офензиви, а після нашої мілітарної прогри — легенду багатолітньої повстанської боротьби й підпільної дії десятків патріотичних загонів і організацій, зокрема Спілки Визволення України і Спілки Української Молоді. Вони дали початок новітньому українському націоналізму, який зорганізував і покликав до безкомпромісової бо-

ротьби дієвий і широко розгалужений підпільно-революційний рух УВО-ОУЧ під проводом Евгена Коновалця, Андрія Мельника і Степана Бандери. Вони, нарешті, відновили нашу військову силу і славу в сотнях і куренях багатотисячної Української Повстанської Армії, яка понад десятиліття — від 1941-го до 1953 років — провадила безкомпромісову боротьбу проти всіх окупантів під командуванням генерала Романа Шухевича-Чупринки.

Близько шістдесяти років триває ця справді велика і справді священіна всенародня війна, яка в різні часи набирала відмінних і різноманітних форм і виявів і яка своїм високо піднесеним визвольним духом, ідеалізмом, справедливістю й безприкладною самопожертвою захопила навіть військові частини й підрозділи, що були формально підпорядковані окупантійним арміям. Перша Українська Дівізія, а потім створена за порозумінням з Урядом Української Народньої Республіки Українська Національна Армія під командуванням генерала Павла Шандрука і Михайла Крати, Бориса Барвінського і Аркадія Валійського, ця армія була зародком модерних збройних сил, які своєю метою поставили боротьбу за здійснення тих же ідеалів.

Останнє тридцятілля після закінчення 2-ої Світової Війни задемонструвало перед нашим народом і перед цілим світом немеркнучі у віках приклади служіння цим ідеалам. Діяльність української самостійницької спільноти в усіх царинах національного життя: церковно-релігійній, під опікою ієрархії наших Церков, суспільно-громадській, унапрямлюваній і координованій Світовим Конгресом Вільних Українців, і державно-політичній презентованій на зовні перебудованим Державним Центром, тобто Урядом, Української Народньої Республіки, який послідовно здійснює заповіти Симона Петлюри, в тому числі й заповіт про консолідацію всіх самостійницьких сил, — ця діяльність установ і організацій вільних українців і українок має туж саму ціль: любов до поневоленого народу, сторохість до ворога, готовність

до національної помсти за всі кривди, за-
подіяні наїзниками, здійснення недовер-
шеною чину й відновлення Суверенної
і Соборної Української Держави. Навіть
і зі своїми можливими недотягнення-
ми та недоліками ця наша діяльність є
яскравим прикладом для нашої любої мо-
лоді і джерелом патріотизму для наших
братів і сестер на батьківщині.

Вплив ідеалін 22-х січнів на нову ге-
нерацію українських борців-патріотів на
рідних землях став уже для об'єктивних
дослідників і публіцистів непорушною
науковою істиною.

«Українська нація, — читаемо в най-
новішому історичному документі «Стано-
вище до подій в Україні і в світі», що
його підписали в жовтні 1973 року Пре-
зидент УНР в екзилі Микола Лівицький
і Голова Проводу ОУН Ярослав Стецько —
може бути горда за своє молоде поко-
ління, що мужньо перебрало від своїх
батьків прапор боротьби за священні
права України...»

Незламний син героя — Юрій
Шухевич і одержимий національною іде-
єю, «аристократ духа», — Валентин Мор-
оз з блискучими усібліннями цього по-
коління нескорених.

Напередодні Різдва Христового 1974
року ми з великою радістю прочитали
слова молодого політичного в'язня, лю-
дини, яка виросла й виховалася в під-
советських умовах, — Івана Геля; слова,
що звучать як сповідь сумління й прире-
чення на вірність нашим національним
ідеалам:

«Найвищим законом і судом для мене є
Бог і Україна, моя незламна, незапли-
мована честь. Я син України і в своєму
серці понесу як найсвятіше: долю мого
народу, його біль, тривоги і муки. Я жа-
лію лише за одним, що дуже мало зро-
бив, щоб глибше й ширше порушити ті
ідеали, винести їх на ширші простори
України і зусиллями всього народу вті-
лити в життя.

І все таки я твердо вірю, що недарем-
но сьогодні тут, що ні зализні грati, ні

концтабори, навіть смерть не спроможна
вбити цих ідей. Вони вічні, як вічний і
незламний мій народ!»

Сьогоднішнє свято є непроминальною
нагодою скріпити нашу соборну віру у
вічність і остаточну перемогу ідей нашої
сувереної державності. Доля виважила
нашому народові тяжкий шлях випробу-
вань і боротьби. Приклади інших наро-
дів, які протягом останніх десятиліть
здобули свою незалежну державність або
екзильні уряди яких чи репрезентанти
збірної національної волі яких були при-
знані великодержавами й міжнародніми
інституціями, наказують нам високо під-
нести, як одиноче знамено перемоги, ось
ці гасла: пошанування традиції і автори-
тетів, в тому також авторитетів світсь-
ких і особливо політичних, національна
гордість і гідність, зорганізованість, по-
стійна і всебічна демонстрація нашої на-
ціональної сили, скріплення усіх склад-
ників единого національного фронту
жертовність, вірність і послух, непримі-
реність до ворога й готовність до націо-
нальної помсти.

Закінчимо словами Звернення Держав-
ного Центру УНРеспубліки:

В ці тяжкі часи, коли держави захід-
нього світу шукають домовлення і при-
язні з нашими поневолювачами, а
Кремль посилює свій терористичний на-
ступ на всі поневолені народи, — в цей
час ми не повинні зневірюватися і втра-
чати віру у світле майбутнє Української
Нації. Всі поневолені Москвою народи, як і народ український, не припинять
боротьби за свободу, демократію і націо-
нально-державну незалежність. То ж не-
минуче повинен прийти час, коли налінні
урядленими народами засле золоте
сонце свободи і визволення, коли впаде
деспотична російсько-советська імперія.

Ми закликаємо всіх українців і украї-
нок — де б вони не перебували — витри-
вати на позиціях активної боротьби і
твірно вірити в здійснення нашої оста-
точної мети: відновлення сувереної і
соборної, народоправної Української Дер-
жави, яка вже майже 60 років тому бу-

ла встановлена свободідним волевиявленням українського народу у формі Української Народної Республіки і за яку незалежність Батьківщини!»

Яким шляхом з ким і до чого?

(скорочено)

Але повернімося до назви цієї доповіді: якщо не третім шляхом під пропорами "концтаборизму," не з третьою силою "концтабористств" не до третьої республіки, яка «перетвориться» із УССР, то-яким шляхом, з ким і до чого?

Для мене і моїх однодумців-усенерівців, самостійників існує лише один магістральний шлях — шлях різнобічної боротьби для переможного закінчення війни з московським комуністичним окупантам, для зруйнування новітнього концтабору народів — ССР і його «шарашки» у формі УССР, для відновлення Української Народної Республіки. Це шлях единого національного фронту самостійницьких організацій. Це шлях конструктивної праці в усіх царинах життя на принципі розподілу ділянок праці й відповідальності та творчого суперництва і взаємодоповнення. На цьому шляху вистачить місяця і важливих завдань та доручень для кожного складника. Може навіть і для деяких "концтабористів," якщо їхня лояльність може ще бути переадресованою на єдиний фронт самостійницьких організацій, а їхня ненависть і руйна — на нашого одвічного ворога.

Цей шлях неодмінно приведе, хоч і не в дуже короткому часі і не без жертв, часом навіть нераціональних, цей шлях приведе до упорядкованої ієархії вартостей, до нашого загального виросту і змужніння, до витворення непромініальних цінностей, до зміцнення нашої національної гордості і до здійснення нашої остаточної мети.

В обличчі синхронізованого наступу на українські самостійницькі політичні й громадські сили і на їхню національно-визвольну концепцію та цінну діяльність

велається і ведеться невпинна боротьба. Слава Україні, слава борцям за волю і незалежність Батьківщини!

всі ми повинні бути ще більш одностайними, активнimi і жертовними. Всі ми повинні обергати й розбудовувати кожну найменшу самостійницьку установу чи організацію, дбати про поліпшення їх діяльності на основі не лише критики, а й свого творчого вкладу — умінням, працею, матеріальними засобами. Всі ми повинні дорожити нашими національними традиціями, вироцювати власні авторитети та нові резерви політичних, громадських і національно-культурних діячів.

Не випускаючи з ока нашої Батьківщини і нашого поневоленого народу, утримуючи з ним безпосередні зв'язки, ми повинні подавати всеобщу допомогу героям-борцям, підсилювати їхнє суворинне мислення й самостійницьку дію, постачати їх переконливими доказами її надійноти, їх незламною вірою в справедливість нашої великої справи.

Наш шлях — це шлях, що його визнали епохальні документи 22-х січнів і що його освятили своїми геройськими діями і своюю шляхетною кров'ю тисячі борців у лавах славних Армій — УНР, УГА, Закарпатської Січі, УПА, УНА і геройчного підпілля.

З ким? Тут — з організованим самостійницьким політичним національним фронтом. Там — з усіма силами спротиву московсько-комуністичному режиму, а не лише з однією якоюсь третьою чи четвертою силою.

До чого? До перемоги в нашій нескінченій війні, до закінчення національної революції і відновлення Української Народної Республіки!

У 60-ліття української державності

(Доповідь виголошена на 5-му З"їзді Товариства Прихильників ДЦ УНР
в Торонто, Канада)

Насамперед сердечно дякую Головній Управі за уділення мені цієї великої чести – промовляти до Делегатів, Учасників і Гостей 5-го Всеукраїнського З"їзду справжніх і заслужених патріотів-державників та жертвних і відданіх будівничих твердинь нашої Духової Держави.

Дякуючи Вам усім, дорогі Пані й Панове, за зворушливий вияв усебічної підтримки, пошани й гостинності до інституції, яку я маю честь представляти, маю одночасно незвичайну приємність гаряче привітати Вас від імені Державного Центру Української Народної Республіки, який є правним спадкоємцем і одиноким речником волі українського народу, що була висловлена в історичних актах 22-х січнів 1918 і 1919 років.

Окремо шанобливо вітаю лицарів-борців – старшин, підстаршин і воїнів об'єднаної Армії Української Народної Республіки і всіх воєнних формувань того незабутнього часу, а також відновлювачів і будівничих нашої новітньої державності, яких Всешишній сподобив дочекатися цього Ювілею і бути для всіх нас, а головне – для нашої дітвори й молоді, живими свідками тих героїчних подій і наочними частинами славної доби української історії.

* * *

60-тиліття проголошення Четвертого Універсалу для мене особисто і для багатьох представників моого покоління, що народилося в огнях і бурях Великої Української Національної Революції, є також великим родинним святом, бо прийшли ми на світ Божий у підсонні цього віками вимріяного Універсалу Української Суверенності і, як громадяні вільної Української Народної Республіки, були позначені печаттю Його духа та у своїй свідомій громадській і державно-політичній діяльності ось уже протягом понад 37-ми років після першого знищенні московського комунізму на українських землях керувалися Його принципами і були незмінно вірними Його вічно живим і діючим ідеям.

Шістдесят років тому об'явилася нашому багатостражданому народові дива містерія державного відродження, яка, як велетенська комета, прорізала темряву віків неволі й поступової заглadi і яка залишилася в серцях і умах поколінь незагаслим дороговказом. Тільки ж упритом імо собі це історичне чудо: після програної на початку ХУІІ-го століття битви під Полтавою і після двохсотлітнього послідовного народовбивства, доконуваного московськими поневолювачами, про яке наш народ склав в силу-силенці тужливих пісень, після всебічного обмосковлення, затоптування джерел нашої тисячолітньої духовості й культури і після драконівських указів про заборону вживати рідну мову в школах і в красному письменстві, коли дійсно існувала реальна й майже невідклична небезпека національної смерті, після всіх тих кошмарів півживотіння і півсну і аш

народ усвідомив свою історичну долю, пробудився до державно-творчої дії і "все зірвалось, що живе, Вкраїну боронить свою!"

Коли роздумуємо тепер над подіями шестидесятилітньої давності, бачимо в них волю Божого Провидіння і непорушну логіку, опосередкування, взаємовиливу причин і наслідків історичних подій. Пригадаймо собі і найважливіші і найвимовніші факти. Революційний зрыв, що зруйнував в московську "тюрму народів" і поклав початок національно-державному відродженню всіх поневолених народів, цей революційний зрыв доконали і українські селяни, одягнені в "солдатські шинелі" гвардійського Волинського полку. Повстання проти сваволі московських царів вибухнуло у, здавалося б, найменшій твердині імперії, яку короновані тирані збудували й розбудовували на кістках, крові, невільничій праці й скарбах в ільнолюбивих українських козаків. Революція розпочалася в пам'ятні шевченківські дні 1917 року, трохи більше піж через століття після народження звеличника Першої Великої Всенародної Революції й козацько-гетьманської державності – Тараса Шевченка. Цей велетенський вибух народного гніву й погноблених творчих сил керувалися Його – Шевченкою – національно-державною філософією, Його кличами й проекціями майбутнього справедливого ладу. З пророчо-геніяльної шевченкової творчості, що була основою національної і самостійницької свідомості у країнських революційних мас, прийшло навіть назовицтво для новостворених державних установ і воєнних формaciй, а Шевченковим "Заповітом" супроводжувалися проголошення історичних актів Української Центральної Ради.

Велика Українська Національна Революція, зумовлена, виправдана й передрішена історичною долею нашого народу на протязі багатьох десятиліть після Полтавської трагедії й після зруйнування Запорізької Січі, була першою і може не найліпшою та не найсприятливішою нагодою, якою скористався наш безсмертний народ, щоб зужити для свого добра ніколи непередавнене й Богом дане право бути сувереном своєї долі на всіх етнографічних землях. Наслідком цієї історичної закономірності постала шістдесят років тому ніким не дарована, ні в кого не випрошена, а завойована в запеклій і різnobічній боротьбі – дипломатичній і мілітарній – Українська Народна Республіка, що була продовженням князівсько-дружинської Кіївської Русі і козацько-гетьманської України. В ІУ-му Універсалі Української Центральної Ради, проголошення якого було забезпечене відродженям уже багатотисячним військом, про неї було сказано:

"Від нині Українська Народна Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу".

Цю Державу на підставі міжнародного права визнали близькі й далекі сусіди: Австрія, Чехо-Словаччина, Литва, Латвія, Естонія, Туреччина, Німеччина і навіть захланина, але тоді ще немічна, комуністична Московія. Оживший, відроджувальний процес, що захопив усі царини народного життя, розпросторився також і на всі землі нашого народу. Він ішов безприкладними для такого великого простору й 35-ти мільйонового народу

справді "семимилевими кроками". За коротких кілька місяців наш народ і його провідники створили і включили до активної дії різноманітні революційні форми, установи й інституції демократичного державного ладу: скликали Всеукраїнський Національний Конгрес, перепровадили вибори до Установчих Зборів, які показали абсолютну перемогу наших самостійницьких сил, створили Український Уряд у формі Генерального Секретаріату, зорганізували й відбули три військові з"їзди, що забезпечували проголошення історичних Універсалів, скликали кілька з"їздів робітників, селян і залізничників, навіть підготовили й перепровадили у вересні 1917 року успішний Конгрес поневолених народів, відродили українське військо і зформували десятки бойових частин із тисячами козаків і старшин. А через дев'ять місяців після проголошення ІУ-го Універсалу – першого листопада 1918 року – на міській ратуші княжого Львова гордо замаяв сильо-жовтий стяг, і наша Західна Волость почала блискавично розбудовувати і свій національно-державний устрій.

Шістдесят років тому ми визволилися від морального й духового невільництва, назавжди зірвали рабську орієнтацію на Москву й Варшаву і усвідомили свою виняткову роль у світовому укладові сил та свій неповторний вклад у скарбницю світової культури, ми створили свій власний національний макрокосмос із рідним українським сонцем, що своїми "сонячними кляринетами" розливала музику відродження національного генія, яка вливалася в космічний "золотий гомін" і промінювала в найглуших і закутинах з предковічного золотоверхого Києва.

В ІУ-му Універсалі виразники національно-державної волі українського народу урочисто заявляли про своє бажання "жити у згоді й приязні" "з усіма сусіднimi державами, а саме: Росією, Польщею, Австрією, Румунією, Туреччиною та іншими" та вимагали від них не "вмішуватися в життя самостійної Української Республіки". Та незважаючи на нашу миролюбність і добру волю до "згоди і приязні", першою віроломно напала комуністична Московія. Оголена на протязі сотень миль із півночі й сходу, без природних кордонів і без чисельного й добре озброєного війська, за обставин тотального Ігнорантізму, неприхильності й зловорожості Західних потуг, територія Української Народної Республіки стала ареною наявали численних розагітованих, жадібних грабунку й легкої наживи, полчищ московських большевиків та єдинонеділимських більш армій, які знали, що панування в імперії і здійснення імперіалістичних плянів підбою цілого світу можна здобути тільки після оволодіння українськими природними багатствами й доступами до теплих морів.

Після трьохлітньої запеклої боротьби Уряд і Військо Української Народної Республіки, залишенні самі на себе, не маючи змоги встояти перед у кілька разів переважаючими силами московських комуністичних наїздників, змушені були відійти на етнографічні українські землі, що були тоді і окуповані поверсальською Польщею. Але і звідти вони ще довго продовжували вести геройчні збройні рейди і керувати боротьбою повстанських загонів у запіллі московських окупантів. Ця боротьба самостійної і соборної

Української Народної Республіки не закінчилася підписанням миру з советською Росією, ані капітуляцією нашої Армії чи нашого Уряду. Воно відбувалася й відбувається ось уже шістдесят років у різних формах. А національно-державні і соціальні прагнення нашого народу, зформульовані й висловлені в історичних Універсалах та інших документах тієї величної епохи й завойовані в Українській Народній Республіці, стали основою широкої платформи новітнього націоналізму, що став головною рушійною силою вже десятків і сотень тисяч борців-революціонерів.

Після вичерпання останніх можливостей збройної боротьби проти переважаючого в сотні разів й добре озброєного ворога на початку двадцятих років і в послідувачі десятиліття, зокрема в часи П'єсвітової війни, Уряд, Військо, політичний актив і тисячі борців-патріотів опинилися в країнах Центральної і Західної Європи та на інших континентах. Вони стали речниками неофальшованої державно-політичної волі українського народу перед зончішим світом та організаторами ефективної допомоги для його усійнішої національно-визвольної боротьби. Постійно турботою Голови та Директорії й Головного Отамана Військ Української Народної Республіки сл.п. Симона Петлюри від перших днів перебування на чужій території і до хвилини його трагічної загибелі були такі найважливіші справи: 1) "намічення певних заходів політично-дипломатичного характеру, що мають своєю метою зацікавити долею УНР рішальні світові чинники", 2) скорочення й реорганізації Армії, 3) перебудова Державного Центру УНР з метою пристосування "його до потреб майбутньої боротьби" і 4) концентрація "всіх сил громадських в суцільній й однолітній цілі, перейняті однаково вим розумінням державних потреб і почуттів обов'язку перед державою" та координація їхньої діяльності. (З листа до Голови Ради Міністрів 25. листопада 1920 року). Зокрема цій останній справі була присвячена його дуже докладна студія про завдання української еміграції, написана незадовго перед його трагічною загибеллю. Це одна із поважніших і завжди актуальних частин нашої національно-державної філософії, це його заповіт для прийдешніх поколінь і розгорнена програма дій.

* * *

В справі перебудови Державного Центру УНР і пристосування його до нових обставин та до потреб майбутньої боротьби було здійснено, наприклад, такі заходи: 3-го лютого 1920 року в Тарнові скликано було Раду Республіки, а рівно через рік у Відні було засновано всеукраїнську народну раду, далі – в січні 1925 року (після занепаду політичного життя в Тарнові й перенесення його до Праги) було покладено основи для перебудови республікансько-демократичного клубу, що став осередком усіх прихильників творчої української державності і лабораторією Державного Центру, після цього – скликання в Празі в 1929 році еміграційної конференції й створення на ній Головної Еміграційної Ради в Парижі, а потім скликання Другу таку конференцію в 1932 році й Третю – в лютому 1934 року і пізніше проваджено періодичні зустрічі представників різних державно-політичних формacій в часи війни.

Для сл.п. Симона Петлюри і його найближчих співробітників було зовсім

ясним і зрозумілим, що всі ці конференції й еміграційні установи могли бути тільки допоміжними й опінієдавчими органами для досягнення головної мети; перебудови Державного Центру Української Народної Республіки й поширення бази для діяльності його виконавчої частини – Уряду. Не могло бути й мови про перетворення Державного Центру в якийсь все-еміграційний комітет або конгрес, бо таким чином було б перекресле и о найголовнішу правну підставу державно-політичного центру – Універсалу Української Центральної Ради й Трудового Конгресу та закони Директорії й Міжнародні договори. До того ж треба мати на увазі, що всяке еміграційне життя позначене, як ми бачимо й дотепер, пересадними парткулярними й груповими та особистими амбіціями, опортунізмом, хитруванням і капітулянством, безвідповідальним критиканством та іншими прикметами крайньої вражливості, нервозності й незбалансованості, що часто стають непереможними перешкодами для творчої праці установ і організацій і навіть для самого їхнього існування й цілості. Один із найбільш авторитетних і найбільш відповідальних діячів Державного Центру проф. О. Шульгин так зформулював принципову позицію в справі перебудови й достосування Уряду до нових умов та до потреб майбутньої боротьби:

"Жадний комітет, створений за кордоном, не може мати і сотові долі того авторитету, що має уряд, який створено на рідній землі, який очолював ту боротьбу, що стала легендарною в очах самих бійців, не кажучи вже про молодші покоління... Центр акції, провід політичний нам треба шукати не на всеукраїнському конгресі, що мусить мати інші завдання. Цей провід вже існує, він має свою славну традицію. Він є чинним..."

* * *

Тому то було логічним і самозрозумілим, що відновлені після закінчення ІІ-ї світової війни зустрічі, розмови, конференції й координаційні зукиля представників різних політичних середовищ і державно-політичних формаций зосереджувалися якраз довкола здійснення одного з найважливіших заповітів сл.п. Симона Петлюри.

Не був випадковим і вибір головних тенденцій та напрямних діяльності – координації й концентрації зусиль, а не механічного об'єднання неоднорідних і часом навіть ворогуючих елементів. За участю живих ще й активно діючих учасників національно-визвольної боротьби й державного будівництва 1917-21 р.р. і пізніших десятиліть було 14 липня 1946 року створено власне Координаційний Український Комітет, що мав за мету насамперед координувати всі виступи, дії й до певної міри ініціативу поодиноких політичних угруповань на внутрішньо-еміграційному й зовнішньому відтинках. Було прийнято паритетний принцип застуслення в керівних органах КУК"у й УЗГУДНЕПІЯ, а не переголосування. Діяльність КУК"у поважно спричинила до внутрішнього "упорядкування українського політичного і громадського життя та координування всіх національних зусиль", що й було головною метою цієї преважливої установи. Належить висіскратити ще й те, що в проводах політичних організацій були дозрілі, відповідальні й загальноплановані державні й політичні мужі, наприклад, Мулдрий,

Осині Бойдунік, Віктор Соловій, Спиридон Довгаль, Іван Багряний, Ана толь Рябишенко, Степан Витвицький, Матвій Стакін, Григорій Денисенко, Костянтин Пашківський, Микола Шлемкевич, Дмитро Андрієвський, ген. Микола Капустянський, Михайло Ветухів, Семен Підгайний, Микола Смолянський, С. Гловінський, О. Юрченко, Кирило Дацько, Федір Пігідо, д-р Борис Андрієвський, д-р Борис Іваницький і багато інших, що, на жаль, так передчасно від нас відійшли, залишивши після себе переважно пустку або недозріле й невідповідальнє застуництво. Треба мати на увазі й те, що наixими найвищими авторитетами в трьох головніших секторах політичного життя були: найближчий співробітник Симона Петлюри сл.п. Андрій Лівицький, легендарні голови Проводів обох ОУН сл.п. Андрій Мельник і сл.п. Степан Бандера та сл.п. Данило Скоропадський. Це забезпечувало розважливість рішень і стабільність в діяльності установ та організацій.

Точно двома роками пізніше після створення КУК"у, в ювілейний 1948-й рік, коли ми урочисто відзначали 300-ліття великого державницького чину Богдана Хмельницького і тридцятиліття Української Незалежності, 10-го червня 1948 року, наслідком корисної діяльності КУК"у в напрямку координації й концентрації досягнуто було порозуміння в справі передачі Державного Центру Української Народової Республіки із збереженням його найвищого авторитету – Голови Директорії, що відтоді називався Президентом, з поширенням і зміщенням уряду та створенням передпарламенту – координаційного форуму політичних організацій – Української Національної Ради, в структурі якої було збережено паритетний принцип, а в практичній діяльності – усійну засаду *порозуміння і узгодження*. Перебудова ДЦ УНР була зафіксована в Тимчасовому Законі, що його підписав від 16 до 20 червня вже відбувалася Перша Сесія Української Національної Ради.

Хоч як пильно працювали над Тимчасовим Законом члени Підготувальної Комісії, яка відбула десятки засідань, а все ж майже кожна Сесія УНРади обговорювала його недотягнення й приймала відповідні додатки та зміни, що їх підказувало й умотивовувало саме життя, особливо ж після відходу від нас стимулюючих і урівноважуючих інтелектів, місця яких здебільшого ставали здобиччю безприципових клік, нефахових політиків і загалом нефахівців, скороспечених газетних звітодавців, доробковичів і пристосуванців. Найслабішою стороною Тимчасового Закону було те, що він переважно був наставлений на ТИМЧАСОВІСТЬ нашого перебування в чужих країнах та на порівняно швидкий поворот на рідні землі і не врахував в природного відходу з провідних становищ та переселення в заокеанські країни й континенти. Це був, на жаль, закон, достосований до умов діпівських таборів.

* * *

Переселення і вростання в економіку нових країн, запикання ідеалізму й пересичення матеріальними добрами значної частини емігрантів, як і зручно використовували політичні або релігійні мотиви для виправдання своєї втечі від московських комуністів, залишаючись у багатьох випадках безбожниками й духовими покручами большевизму, катастрофальними відходом вироблених державних і політичних мужів, несприятлива міжнародна ситуація для нашої національно-визвольної боротьби й облудна тактика комуно-московських верховодів поважно зменшили ряди наших політичних

організацій, їх притягальність і активність та полегшили підтриму й руйнику роботу різного роду агентур, насамперед комуністичних розвідчих органів та чужинецьких протиукраїнських сил. Саме тут закорінені причини наших постійних криз і неуспіхів, які паралізували не одну корисну акцію та завдавали тяжкої шкоди не одній організації й установі, а в тому числі й Державному Центрорі УНР. Над бастіоном і символом нашої державності й демократії нависла загроза тотальної руйни з боку кон'юнктурницьких і капітулянтських сил, зорієнтованих не на безкомпромісову боротьбу й жертви, а на співіснування, визнання "закононості" злочинів і еволюційне перетворення народовбивців у ... гуманістів, які пібито мали б випродукувати якийсь "гуманний комунізм", чи не у формі "нео-марксизму" і створити "справжній ССР". Вся трагедія була в тому, що цей замах плянувалося перепровадити так, як у Бенешівській Чехо-Словаччині, – "демократичним" шляхом, під вивіскою "Демократичного Руху".

Зовсім зрозуміло, що послідовно самостійницькі сили в Державном у Центрі УНР, вірні принципам Четвертого Універсалу і славним традиціям національно-визвольної боротьби, не могли допустити до зруйнування Державного Центру, спочатку до перетворення його на якийсь "ревком", а далі на протиставлення однієї його складової частини – порідлої і знесиленої Української Національної Ради Урядові й Президентові. Ми сталі перед більшою до вибору альтернативою: самостійницький Петлюрівський й Державний Центр УНР, або сконсолідований "ревком" опортуністів, кон'юнктурників, капітулянтів, еволюціоністів, які в недалекому майбутньому й самі себе звоюють та пережеруть, бо одинока їхня сила тільки у ненависті до безкомпромісowych петлюрівців-самостійників, а одинока їхня зброя й тактика це підступ, змови, усування, "чистки", наклепи й очорювання.

В такому світлі треба розуміти реорганізаційні заходи Президента й Уряду УНР, що були здійснені протягом останнього півроку, від змовицького й протизаконного рішення президії УНРади 4-го лютого і до першого засідання переорганізованого Уряду УНР 11-12 серпня ц.р.

Річ ясна, що руйнициькі сили, зазналиши поразки в "лобовій атаці" на Президента й Уряд, як символів іносіїв державної легітимності й самостійницьких принципів та традицій, перенесуть свою шкідливу діяльність насамперед на наш Громадський Виборний Сектор і намагатимуться налагодити працю Товариств Прихильників Державного Центру Української Народної Республіки, поширюючи наклепи й неправду, як це вже було зроблено деякими колишніми членами Уряду й своєрідною "чорною радою", що відбулася в Нью-Йорку 10 червня ц.р.

В тридцятіліття створення Української Національної Ради ми змушені були прийти до сумного висновку про невідповідність до нових обставин нашої боротьби багатьох принципів "Гімчасового закону" і до пеноузлярного, але єдино можливого і єдино усиправдливленого та корисного заходу: кардинальних змін у структурі Державного Центру й розв'язання УНРади, невідповідальні керівники якої хотіли використати її для зруйнування самостійницького Петлюрівського Державного Центру й перетворення його на знаряддя опортуністичних і капітулянтських сил та агентів у ручужих установ.

* * *

Мабуть чи не найслабшою і чи не найшкідливішою прикметою нашої раси є легковажність і швидка забудькуватість не лише пересічного громадянина,

але й деяких претендентів на керівників та підсичуване всіма ворогами тюхтійське всепрощення свідомим руїнікам й пропагування хуторянської "згоди в сімействі" кожною ціною. Суспільний організм, як і організм окремої людини, в нашому модерному житті став дуже невідпорний до різних пістрякових захворювань, які тяжко розізнати при самому початкові. Але розрізнавши пістряка, в модерній медицині не залишається піяких інших засобів,крім електронічного бомбардування й хірургічного видалення злоякісних утворень. Ми не можемо й не сміємо забувати дволичної поведінки й писань та руїнницької дії свідомих чи несвідомих прибічників пістрякової ідеї знищенні Державного Центру або перетворення його в дискусійний клуб.

Товариства Прихильників Державного Центру УНР протягом майже 30-ти літньої своєї історії й дуже корисної праці були завжди бастіонами Української Суверенної Духової Держави й ревними оборонцями та проповідниками народоправства й правопорядку.

Сердечно вітаючи Вас, Дорогі Подруги й Побратими, ще раз широко дякую за Вашу постійну дієву й щедру підтримку в нелегкій діяльності Державного Центру й вірю, що Ви належно зрозумієте та підтримаєте останні заходи Президента й Уряду і цим вчините велике патріотичне діло та виправдастесвою нову назву – ПРИХИЛЬНИКІВ Державного Центру.

* * *

Протягом останнього шістдесятиліття і тридцятиліття, крім зовсім природних труднощів, неуспіхів і клопотів, ми мали й непромінальні успіхи та здобутки. Скоїцентрованими силами й скородинованими діями ми досягли того, що українська проблема вже стала світовою проблемою і її справедливе вирішення невідкладно прийде. Московський імперіялістичний комунізм фатально і безнадійно вилутався в останній і вирішальний бій із інтелектуальною й в усіх вимірах технічно розвиненою новітньою українською нацією, непереможною рушійною силою якої є самовідречений і самоносвячений мазепинсько-петлюрівський націоналізм, що погорджує муками й смертю і що захоплює нові й нові верстви нашого народу.

Українська людина шістдесят років тому розірвала сталеві обручі Московської самодержавної деспотії й урочисто проголосила свою невихильну волю жити самостійним і соборним життям у згоді й приязні з усіма суспідами, але й з готовністю боронити свої здобутки, готовністю, яку не одні раз засвідчили геройчні об'єднані Армії УНР, Карпатські Січовики, революційне націоналістичне підпілля, геройчна Українська Повстанська Армія і численні противкомуністичні з'єднання та Українська Національна Армія. Це буде також українська людина в братерському единанні з іншими поневоленими Москвою народами, яка раз і назавжди зруйнує останню раповласницьку імперію. Це буде остання війна з Москвою і це буде найвищий триумф ідей 22-х січнів.

Слава українським патріотам - самостійникам!

Слава вам – жертвові трудівники прихильники Державного Центру УНР!

Слава бессмертному українському народові!

Слава вічній Україні!

Україна, ДЦ УНР в екзилі та наше майбутнє

(Головні думки з доповіді на 13-му З'їзді Об'єднання Прихильників ДЦ УНР,
Філадельфія 20 жовтня 1979 р.)

Від імені Високодостойних Президентів Миколи А. Лівицького й Прем'єра Тесфіля Леонтія та від цілого Державного Центру Української Народної Республіки маю велику честь і приємність привітати Вас — активних діячів системи Установ і Організацій нашої Духової Держави, — а також усе працівните, жертовне й віддане членство Товариства Прихильників у Америці. Разом із сердечним вітанням висловлюю Вам і Вашим Співробітникам та Однодумцям у місцевих Товариствах ширу подяку й призначення за постійну і різnobічну підтримку, що забезпечили безперебійну діяльність Державного Центру і зміцнення його престижу серед патріотично-го українського громадянства.

Україна

Добігає кінця цей історичний рік століття Симона Петлюри — духовного оформлювача нашого новітнього національно-державного відродження й не-втомного та послідовного виконавця волі й самостійницьких та соборницьких ідей українського народу, закріплених у вікопомним Актах 22-х січнів 1918-го і 1919-го років. Під час урочистих відзначень пам'яти цього найвизначнішого Українця 20-го століття, який свою творчою працею й безкомпромісовою боротьбою — життєвою енергією й шляхетною кров'ю — разом із тисячами воїнів-героїв і безіменних патріотів-революціонерів та будівничих величного храму Української Сувереної і Соборної Держави проклав магістральні шляхи переможного походу української нації до волі і справедливості, під час тих ювілейних святкувань, ми мали нагоду зробити тверезі підсумки непромінальних здобутків і перемог та неодмінних за умов запеклої боротьби з переважаючим і всеозброєним ворогом — московським комунізмом — болочих втрат. І

зробивши ці тверезі підсумки, ми знову й знову повторюємо наш оцей оптимістичний висновок і джерело нашої незламної віри в остаточну перемогу: зерно, посіяне Симоном Петлюрою і петлюрівцями, зерно, щедро напосене їхніми життєвими соками й шляхетною кров'ю, це зерно свободи, національної гордості й суверенної державності проростає й зеленіє величким і буйним ланом, що пророкує нам багаті й радісні жнива уже в близькому майбутньому!

П'ятдесятимільйоновим велетнем, домовитим господарем, якого за словами поета-шестидесятника Василя Симоненка, «НЕ ПЕРЕКРЕСЛИТЬ» уже ніхто й ніколи, модерною нацією, яку викував і вигартував із сирої етнографічної маси «в огні і бурі» Великої Національної Революції бессмертний Симон Петлюра і його геройчні когорти борців-самостійників, найпотужнішою протикомуністичною силою, організатором і надією всіх поневолених народів сучасної московської імперії вступає український народ у останнє двадцятиліття нашого віку, що неодмінно стане давно вимрілим часом безоглядного знищення найтанебішої і найжорстокішої системи потоптання людських прав і нечуваного колоніального поневолення та визиску народів.

І цей останній рік, що добігає свого кінця, як і попередні 58 років московсько-комуністичного рабства в Україні, був роком великого спустошення і роком тяжких випробувань. Становище українського народу можна загально окреслити одним реченням, взятым із звернення Голови Директорії і Головного Отамана військ УНР Симона Петлюри і Голови Ради Міністрів Андрія Лівицького з нагоди п'ятиліття проголошення Четвертого Універсалу, — «Чужа ворожа влада ще збільшує смерть і руину на землі нашій». Протягом цього року, висловлюючись поняттями того звернення, «жор-

стокий режим узураторів» продовжує далі «безсorumу експлуатацію природних багатств України», «дикунське переслідування української церкви, віри взагалі, національної школи, культурно-просвітніх установ» «і з подвійною лоттою кинув помсту свою на гордих борців за волю Батьківщини».

Щоразу частіше й частіше в іншомовних і українських повідомленнях середників масового спілкування звучать повні крайнього трагізму й розпачу заголовки й висновки: «Фашизм і комунізм — це ідентичні явища», «сьогоднішні колгоспи нагадують кріпацькі лятифундії», «На українських патріотів навалилася ціла колосальна машина державного насильства — КДБ, міліція прокуратура, суд, преса», «В ССРР — п'ять мільйонів в'язнів», «У Мордовії та на Уралі 30—40% політв'язнів — це українці», «У Києві закрили українську школу ч. 92», «Експлуатація молоді продовжується», «В Україні горять і гинуть архіви й книгохрани», «Москва нищить минуле й майбутнє України», «Снайено бібліотеку Київської Святої Софії», «Історик і поет Михайло Мельник покінчив життя самоубивством після безперервного цькування і переслідування з боку КГБ», «У Львові закатували композитора Володимира Івасюка», «Нева хвиля общуків і репресій наприкінці серпня», «В Україні арештовують і переслідують адвокатістів сьомого дня», «Знущаються над ув'язненими волками УПА і членами ОУН», «При загадкових обставинах гинуть українські патріоти», «У психіатричних в'язницях зникають українські політв'язні», «Переслідують родини політв'язнів», «Знущання над політв'язнями продовжується», «У Львові прилюдно побили Оксану Осадчу» і т. д. і т. п. Мимоволі приходить на думку розчарливі слова поета: «Там убили, там спалили...» I одночасно пригадуються нам понад десятиліття уперто повторювані новоявленими «демократами»-неігровими, велика частина яких ще недавно були проповідниками тоталітарних теорій і западливиами вислужниками всіх скупанітів-поневолювачів, уперто повторювані цими хамелеонами заколисувальні пі-

сеньки й кätzочки про «лібералізацію й демократизацію» московського комунофашизму і його вірних київських вислужників!.. До речі, їхні пресові органи і деякі їхні писання також рясніють поданими вище заголовками й висловками, але це не заважає їм і далі настилько прицеплювати нашій спільноті капітулянтські орієнтації «на реалітет» й ідейно-розбрзоюче, по суті советофільське, захоплення «успіхами соціалістичного будівництва»!..

Докладно вивчаючи національно-визвольні процеси в скупованій московськими комуністами Україні, Симон Петлюра і його ідейні одисдумці приходили до єдино вірних, науково умотивованих і історично закономірних висновків про невихільний згіст національної свідомості тероризованого й винищуваного народу, про поширення й удосконалення шляхів і методів національного опору й самооборони, про усвідомлення своєї непереможної сили й віри у остаточне знищенння новітньої «титорії народів». І саме в цій площині лежить лінія поділу між Симоном Петлюрою і його вірними послідовниками, що очолювали й очолюють Державний Центр Української Народової Республіки, з одного боку та опортуністами й коньюнктурниками того часу, авторами пліткіх памфлетів і, вибачте, дурнояліських блазнювань типу одного талановитого письменника й сусільного політичного банкрота і мрійника-утопіста (до рім: укапіста!), а також теперішніми дипломованими й недипломованими недолугими «наукогідами», сумній слави чолобитниками-професорами й низькопоклонними учасниками московських історичних конгресів та гостями київської академії, з другого боку. З того глибокого й докладного вивчення під'єремнії України родилися слова розуміння історичного процесу й испохітної віри у силу свого народу, зформульовані у згаданому вище зверненні:

«В обставинах існування руйнації всього життя, під постійною загрозою нелюдського терору, Ти, Народе-Страднику, не спинив боротьби і терпистим шляхом невпинно прямуеш до перемоги

над ворогом. Боротьба жорстока не спинялась ні на один день і з кожним місяцем набирає все більшої сили. Всьому світові відомі геройчні вчинки вірних синів Твоїх, повстанців, славні імена яких вже стали скарбом рідної історії... Ніякі спроби не поможуть Москві ненаситний в її справі заборчий. Нема тоді сили, яка переможе свідому себе націю, нема того чину, який примусить воскреслу Україну вернутись до ярма старого ганебного».

Як злобуденно, по сьогоднішньому звучать ці підкresлені дійсністю слова із п'ятдесятип'ятілітнього звернення двох Головних Отаманів — Симона Петлюри і Андriя Лівицького, постійно повторювані в документах Петлюровського Державного Центру Української Народної Республіки і в писаннях його діячів — послідовників Петлюровців!

ДЦ УНР в екзилі

При різних нагодах ми неодноразово посилалися на важливість здійснення найголовнішого заповіту Симона Петлюри: збереження, зміцнення і забезпечення всебічної творчої діяльності нашого Державного Центру. Зисну ж таки, на підставі глибокого й досконалого вивчення національно-визвольних процесів в Україні Симон Петлюра в статті «Компетентне признання Чубаря», що була надрукована за дев'ять днів до його трагічної загибелі, в журналі «Тризуб» за 16 травня 1926 року, нав'язуючи до признань тодішнього московського «гавляйтера» в Україні Власа Чубаря про популяреність серед нашого народу Уряду Української Народної Республіки, Симона Петлюри й петлюровщини, писав:

«Для нас важно ствердити самий факт такої заяви і розкрити її політичний зміст. Він полягає в признанні ворогом чинності і ваги для дальшої долі українського руху за державність такого одновідального чинника, яким являється уряд УНР. Ворог лішне розуміє значення цього чинника, як деякі з українських громадян, хоч національно свідомих, навіть активних, але політично здезорієнтованих. Ворог не ігнорує ні одного

моменту, що може зашкодити в здійсненні тих завдань, що він ставить собі. В зв'язку з чим, як би наш національний ворог — СССР і його сателіт — уряд УССР — не ігнорував про людське око української політичної еміграції та такого чинника її, як уряд УНР, в дійсності він все рахується з шкодою та небезпеками для себе від самого ІСНУВАННЯ і «ЖИТТЯ» (підкresлення М. С.) згаданого чинника. Головна причина такої чуйної уважності до уряду УНР та української еміграції полягає в свідомості ваги тих національних ідей, що їх представляють і втілюють ці чинники».

І тепер, 53 роки після написання цих слів, ми можемо тільки захоплюватись обґрунтованістю й прозорливістю висновків Симона Петлюри. Їх варто не тільки вияскравлювати, а й безнастінно повторювати, зокрема для охолодження тих загорільців, які ще й дотепер під різними виправданнями насправді ігнорують (з величезною шкодою для нашої національно-визвольної боротьби), підкопують престиж Петлюровського Державного Центру УНР або носяться з божевільними намірами створити чи гальванізувати свої вузько регіональні, партійницькі, парохіяльні або зміновіхівсько-реалітетницькі «рухи», «ради» й «комітети». Справу ставимо по-петлюровському ЯСНО: той, хто сьогодні дискредить її руйнє Державний Центр УНР, той діє, якщо не за інструкціями з Москви, то заодно з нею! Той, хто «декломує» її присягається з своїй вірності Петлюровським заповітам, пускаючи в очі невиробленим громадянам демагогічний дим, невиладований в колишніх передвиборчих кампаніях, той хто плюгається і морально знищує вірних петлюровців — діячів системи Державного Центру УНР, той, хто говорить і пише про ДЦ УНР та про його трудівників і прихильників у принизливому блазенському й цинічному тоні, той, хто поширює наклепи й фальшивки на чесних і працьовитих українських патріотів-самостійників, ТОЙ повинен бути натаврований зрадником і провокатором, свідомим або несвідомим покидком НАЦІЇ, який заслуговує на загальну зневагу й

осуд! Немає нічого страшнішого для справжнього правопорядку й народоправства, як байдужість і апатія порядніх людей, як потурання національним і кримінальним злочинам, як утікання від активної діяльності в затишку своїх приватних інтересів і зацікавлень. Згадану вище статтю Симон Петлюра закінчував таким, нас зобов'язуючим, висновком:

«Було б злочином прести найдорожчих інтересів нашої нації, коли б українська політична еміграція і Уряд УНР (п. Чубар цілком слушно зас їого «народнім урядом») припинили б свою чинну працю, затамували б енергію і зробили б над собою політичні гаракірі. Голос «з того боку», що луною через Москву і промову Чубара долітас до нас, напаки, кличе все патріотичне настроє громадянство, всіх політично чесних і не зледозріситованих членів української еміграції до координуваних зусиль, до програмової і дисциплінованої праці над здійсненням тих ідеалів, які всін винесли з нашої збройної боротьби і які не стали для нас менш дорогими від того, що їх ми поки що не здійснили».

Понад 58 років, як писав Симон Петлюра, існує, живе і тверче діє, як пре-важливий політичний чинник і як виразник національно-державних стремлінь українського народу Державний Центр Української Народної Республіки. Як і кожна установа, створена смертними людьми, він, розуміється, далекий від досконалості. І він пережив умотивованій й підтриманій політично виробленими й зерганізованими українськими самостійниками періоди перебудови й поширення бази для спісії діяльності. Для ідейної творчої праці й для достосування його до вимог сучасності є багато місяці для кожного безінтересового трудівника і для доброзичливого критика, навіть «опозиціонера». Товариства Прихильників ДЦ УНР разом з політичними організаціями через своїх Послів — Членів Української Національної Ради взяли на себе й гідно виконували величезний історичний обов'язок — все-бічно підтримувати й оберігати установи Державного Центру та його жертвовників

діячів, які стоять на сторожі національних ідеалів українського народу.

Наше майбутнє

Декого з невироблених громадян демо-білізує й зневірює той факт, що Державному Центрові доведиться існувати і діяти на чужині вже ось понад 58 ро-ків. Ці громадяни забувають про те, що в умовах безоглядно деспотичної та терористичної імперіялістично-московської системи нащадкам Івана Mazепи й Пилипа Орлика треба було виростати й на-громаджувати сили аж цілих два століття!! Шлях всебічно попевленої й постійно винищуваної нації до її національно-державного відродження дуже нелегкий і затяжний. Хоч як приемно було б припинити час приходу омріяної волі й наслодити з перемоги над одівним ворогом, кожний свідомий і само-відречений борець-патріот повинен бути приготовленим тільки на тяжку працю й жертву. Про це попереджав Симон Петлюра своїх однодумців і сучасників, пінчучи в статті «Перед широким світом» такі слова:

«Як довго наша нація і ми, як частина її, поза межами батьківщини суща, буде перебувати на цих позиціях, як довго тягнеться буде період підготовчої праці до рішучої боротьби, — так і схожі до них питання ляляться сьогодні безпредметними. Більше значення має власний кон-троль над перепровадженням тієї праці, що її в подібних обставинах потребує здійснити. Однією з вимог в цій справі є своечасність і непрополікання певних підготовчих засобів».

Всі ми з Вами піскликані й змобілізо-вані до цієї підготовчої праці, що за обставин теперішнього міжнародного напруження й існувалого розвитку техноло-гії не може тривати довше, ніж останніх двох десятиліть двадцятого віку.

Обіцяючи тільки щоденну кропітку й наполегливу працю, що за словами Бориса Грінченка, ЕДИНА «з неволі нас вирве», і всебічну жертву, закінчу опти-містичними й пророчими словами Симона Петлюри й Андрія Лівицького, взя-тими з наведенного вище звернення:

«Звертаючись до лицарів-вояків армії

української і громадян-вигнанців з рідної землі, правительство закликає не тратити байдарості і віри в остаточну перемогу.

Не смієті своїм зневір'ям зневажити священну пам'ять лицарів, що поклали життя своє на олтар Батьківщини. Не сміємо тратити віри, коли не тратить віри Той, хто послав нас на муки за волю свою. Не сміємо складати зброї, коли не випала ще зброя з невтомних рук Твоїх, Суверенний Народе Український.

Ти переможеш, Великий Народе Мученику, і переможеш не для того, щоб

пілбивати під себе чужі, не наші землі, Ти переможеш для спокійного будування могутньої Держави Української, для щасливої праці покслінь майбутніх. Спадуть віковічні кайдани з стомлених рук Твоїх — спадуть ганебні пута з величної постаті рідної Матері-України...

Минуть жахливі криваві роки боротьби, і невпинна граня синів Твоїх загоїть рани кривавої руїни, дасть пишні скарби для всіх народів світу, дасть спокій Україні».

Д-р Микола Степаненко
Віцепрезидент УНРеспубліки в екзилі

Petlura's Centenary Commemorated in Philadelphia

PHILADELPHIA, PA. — (LeS) Symon Petlura, President of the Directory of the Ukrainian National Republic (UNR) and Commander-in-Chief of the Ukrainian Army, was born on May 10, 1879 in the historic city of Poltava in the family of an impoverished Cossack. The centenary of his birth was commemorated in Philadelphia in a form of a Scholarly Conference which took place on Saturday, October 21, 1979, in the auditorium of the Ukrainian Youth Home. This Jubilee Conference in which prominent educators were asked to participate and to lecture on different aspects of Petlura's life and activities, was prepared by an Ad Hoc Committee in Philadelphia under the leadership of Mr. N. Nykysh and composed of such Ukrainian organizations as Friends of the UNR, Organization for the Defense of Four Freedoms for Ukraine, Women's Ass'n for Four Freedoms, Organization for National Rebirth of Ukraine, the Golden Cross. Invited lecturers were: Volodymyr Biliaiv, well-known Ukrainian poet and journalist, Dr. Mykola O. Stepanenko, Professor of the Central Michigan University and of the Free Ukrainian University, Vice President of the UNR in exile, Dr. Oleh S. Pidhayny, chair-

man of Symon Petlura Institute in Toronto, Canada, and Roman Bohatiuk, chairman of Petlura War Institute in Newark, N.J. Dr. Theodore Onufenko from Philadelphia served as a master of ceremonies.

At 2:30 p.m., sharp, Mr. Nykysh opened the Conference and asked Mr. Biliaiv to present his lecture. The lecture titled "Symon Petlura - History's Choice" was a very apt picture of Petlura's personality. The lecturer profoundly analyzed the total of Petlura's distinctive characteristics, their origins, and the ways they interacted to help Petlura master the life's situations and, finally, to become the revolutionary leader of the Ukrainian people in the struggle for sovereignty and independence. Biliaiv stressed the importance of Petlura's early experience which determined his mature personality, and emphasized the changes in Petlura's personality occurring throughout his life and aiming at higher satisfaction in life which assumed the form of defense of freedom and faith, honor, and military heroism. History had no other choice and had, indeed, to choose Symon Petlura as the leader of the Ukrainian National Revolution.

In turn, Prof. Dr. Mykola O. Stepanenko delivered a lecture

titled: "Symon Petlura as a Researcher of Ukrainian Culture." It was a very interesting lecture and some details richly presented by the lecturer, were unknown to those who know Symon Petlura only as a politician and military leader. Yet the literary journals and magazines of the first decade of the XX c. contain numerous literary and theatrical reviews and essays written by Symon Petlura. They have not lost their significance and can be republished for a good use even now, as, e.g., his essays on Ivan Franko or Mykhailo Kotsiubyns'kyi. In the field of theatrical art, Petlura was a first class connoisseur with a thorough knowledge of the history of modern theater in Western Europe. He not only wrote reviews and essays on theatrical art, but also translated theatrical pieces into Ukrainian for the use of many Ukrainian theatrical

troupes which rose after the Revolution of 1905. Among others, Petlura translated Chirkov's drama "Yevrei" (The Jews) which was directed against the Russian pogroms of the Jews. In his introduction to the translation of "Yevrei," Petlura sharply condemned the pogroms of the Jews which were performed by such organizations, as the "Black Hundreds" or "St. Michael's Brotherhood" with the support of the Tsarist Russian government. The tsarist government forbid to stage "Yevrei," but Ukrainian troupes in little towns of Ukraine often staged the play profiting from the ignorance of local officials. The play evoked enthusiasm of the Jewish viewers because it showed how the Jewish self-defense defeated the pogromchiks and dispersed them. In Galicia, under Austro-Hungarian rule, the play was regularly staged by Ukrainian troupes.

"AMERICA"

OCTOBER 25, 1979

ЗМІСТ:

I. У великих річниці. Звірнення до УНР	5
2. "Жива легенда"...	8
3. Петлюра як людина і громадянин	15
4. Симон Петлюра - дослідник Української культури	24
5. Постать Симона Петлюри в підсоветській літературі	34
6. Виконуючи заповіти Симона Петлюри	43
7. Українська Національна Рада - здійснений заповіт Симона Петлюри і вислів нашої національної гордості	46
8. ще кілька зусиль	51
9. Промова в Нью-Йорку	55
10. Яким шляхом, з ким і до чого?	58
11. У 60-тиліття української державності	59
12. Україна, Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі та наше майбутнє	67
13. У Філадельфії відзначено Століття Симона Петлюри / по-англійському /	72

ВІД ВИДАВНИЦТВА "УКРАЇНА" і БРАТСТВА ДЕРЖАВНИКІВ- САМОСТІЙНИКІВ -- ПОСЛІДОВНИКІВ СИМОНА ПЕТЛЮРИ:

відзначаємо цим скромним і технічно недосконалим
виданням славне століття найбільшого українця
20-го віку. На жаль, не було змоги досконало
відредактувати деякі матеріали й виправити друкар-
ські помилки, за що ласкаво просимо вибачити
наших дорогих читачів. Будемо дуже вдячні за
Ваші відгуки і за пожертві на Видавничий Фонд,
що їх просимо пересилати на адресу Дому УНР
у Філадельфії: 1211 - 68 Авеню, Філадельфія, 19126

